

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

URŠA ŽNIDARČIČ

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO
**ANALIZA PREPREČEVANJA PREVAR V SLOVENIJI
IN MOŽNOSTI ZA UVELJAVLJANJE PREISKOVALNEGA
RAČUNOVODSTVA**

Ljubljana, april 2014

URŠA ŽNIDARČIČ

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisana URŠA ŽNIDARČIČ, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, izjavljam, da sem avtorica magistrskega dela z naslovom ANALIZA PREPREČEVANJA PREVAR V SLOVENIJI IN MOŽNOSTI ZA UVELJAVLJANJE PREISKOVALNEGA RAČUNOVODSTVA, pripravljenega v sodelovanju s svetovalko doc.dr. Majo Zaman Groff.

Izrecno izjavljam, da v skladu z določili Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, št. 21/1995 s spremembami) dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

S svojim podpisom zagotavljam, da

- je predloženo besedilo rezultat izključno mojega lastnega raziskovalnega dela;
- je predloženo besedilo jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem
 - poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam v magistrskem delu, citirana oziroma navedena v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, in
 - pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti (v pisni ali grafični obliki) uporabljena v tekstu, in sem to v besedilu tudi jasno zapisala;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku (Ur. l. RS, št. 55/2008 s spremembami);
- se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega magistrskega dela/dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom.

V Ljubljani, dne 28.4.2014

Podpis avtorice: _____

KAZALO

UVOD.....	1
1 AKTUALNO DOGAJANJE V DRUŽBI IN NJENE ZNAČILNOSTI, KI VPLIVAJO NA RAZRAŠČANJE PREVAR	5
1.1 Glavni motivi za prevare	8
1.2 Računovodske prevare v času gospodarske in finančne krize.....	10
1.3 Preprečevanje računovodskih prevar	13
2 PREISKOVALNO RAČUNOVODSTVO KOT ODGOVOR NA PORAST PREVAR	16
2.1 Opredelitev pojma preiskovalno računovodstvo	16
2.2 Znanja in kompetence preiskovalnega računovodje.....	18
2.3 Način in področja dela v okviru preiskovalnega računovodstva.....	22
2.3.1 Preventivno presojanje poslovanja	24
2.3.2 Kurativno presojanje poslovanja	25
2.4 Razvoj preiskovalnega računovodstva v svetu.....	26
2.4.1 Začetki preiskovalnega računovodstva.....	27
2.4.2 Vzpon preiskovalnega računovodstva v obdobju odmevnih računovodskih škandalov	28
2.4.3 Prisotnost in organiziranost preiskovalnega računovodstva v svetu	28
2.5 Pomen preiskovalnega računovodstva na področju preprečevanja in pravočasnega odkrivanja prevar	30
2.5.1 Vpliv zakonskih predpisov in revizijskih standardov na razvoj oziroma vključitev preiskovalnega računovodstva v revizijski postopek	30
2.5.2 Vključitev preiskovalnega računovodstva v izobraževalni sistem za potrebe svetovanja v sodnih postopkih in sodnega izvedenstva.....	32
2.5.3 Pomen preiskovalnega računovodstva pri odkrivanju gospodarskega kriminala v državah v razvoju.....	34
3 KRITIČNA ANALIZA TRENUTNEGA STANJA NA PODROČJU PREPREČEVANJA PREVAR V SLOVENIJI IN MOŽNOSTI ZA UVELJAVLJANJE PREISKOVALNEGA RAČUNOVODSTVA	35
3.1 Pregled institucij oziroma organizacij s področja preprečevanja prevar v javnem in zasebnem sektorju	35
3.1.1 Nacionalni preiskovalni urad.....	36
3.1.2 Komisija za preprečevanje korupcije	37
3.1.3 Urad RS za preprečevanje pranja denarja.....	39
3.1.4 Specializirano državno tožilstvo Republike Slovenije	41
3.1.5 Preiskovalno računovodstvo v okviru zasebnega sektorja	43

3.2	Analiza možnosti vključitve preiskovalnega računovodstva med načine preprečevanja in odkrivanja prevar v Sloveniji.....	43
3.2.1	Metodologija raziskave	44
3.2.2	Analiza zbranih odgovorov	44
3.2.3	Ugotovitve in diskusija.....	54
	SKLEP.....	57
	LITERATURA IN VIRI	58
	PRILOGE	63

UVOD

V trenutnih gospodarskih in splošnih družbenih razmerah so propadanje некоč uspešnih podjetij, posledično vedno večja brezposelnost in gospodarski kriminal skoraj stalnice v našem življenju. Vzrok za to naj bi bila globalna finančna in gospodarska kriza, vendar pa ekonomski in drugi strokovnjaki opozarjajo, da lahko vzroke podjetja iščejo tudi pri sebi predvsem zaradi nespametnega poslovanja, investicij in financiranja v preteklosti, pred globalno krizo, ter pohlepa.

Po raziskavi ameriškega Združenja pooblaščenih preiskovalcev prevar lahko povzamemo, da je bila v obdobju od januarja 2008 do decembra 2009 najbolj pogosta prevara odtujitev sredstev (86,3 %), sledita pa ji korupcija (32,8 %) in prevarantsko računovodsko poročanje (4,8 %) (Association of certified fraud examiners, 2010, str. 11). V primeru razvrščanja prevar glede na finančno škodo pa je vrstni red ravno obraten: prevarantsko računovodsko poročanje (4,1 milijard USD), korupcija (0,25 milijard USD) in odtujitev sredstev (0,135 milijard USD). V Sloveniji sicer nimamo tako podrobnih podatkov glede vrst prevar, je pa Policija v letu 2012 beležila neznamenit padec gospodarske kriminalitete¹ v celotni kriminaliteti in sicer iz 14,4 % na 14,3 %, nekoliko večji je pa je bil njen obseg, obravnavanih je bilo za 0,8 % več kaznivih dejanj s tega področja (iz 12.745 primerov na 12.853), kar je precej nad povprečjem iz let 2000 do 2009 (7.448), pri čemer je ta porast po mnenju Policije odraz trenutnega gospodarskega stanja v Sloveniji in njihovega angažiranja na tem področju (Policija, 2012, str. 15). Na Policiji škodo, ki so jo povzročila gospodarska kazniva dejanja v letu 2013, ocenjujejo na 449,5 milijonov evrov, kar je za 155 % več kot preteklo leto, v strukturi škode celotne obravnavane kriminalitete pa predstavlja kar 83,6 %, kar pa je v veliki meri posledica zaključenih kompleksnih preiskav težjih oblik gospodarske kriminalitete in korupcije.

Priložnost, racionalizacija in pritisk veljajo za osnovne dejavnike za nastanek prevar v teoriji. Po raziskavi podjetja PricewaterhouseCoopers iz leta 2007 pa so najpogostejši razlogi za nastanek prevar finančne spodbude oz. pohlep, nizek prag skušnjave, pomanjkanje zavedanja o napačnem ravnanju, drag življenjski stil, zanikanje finančnih posledic in razočaranje v karieri (PricewaterhouseCoopers, 2007, str. 13). Na podlagi omenjene in drugih raziskav lahko sklepamo, da je za današnjo družbo značilen vsesplošen padec vrednot posameznika, saj le-ta skrbi le za lastne interese in izpolnitev lastnih želja.

Na podlagi trenutne družbene situacije bi bilo torej potrebno pospešeno iskati vzroke za propade do pred kratkim uspešnih podjetij, ki so »čez noč« bankrotirala in danes niso

¹ Gospodarska kriminaliteta je celota v določenem času in prostoru izvršenih kaznivih dejanj znotraj gospodarske sfere, ki so usmerjena zoper gospodarski sistem kot celoto, gospodarske subjekte ali subjekte, ki so uporabniki blaga ali storitev iz gospodarskih dejavnosti (Selinšek, 2006, str. 35).

sposobna poravnati obveznosti, ter poskrbeti za primerno sankcioniranje odgovornih v teh podjetjih. Tu odmevni aktualni primeri kažejo, da v primeru, da policisti, tožilci ali drugi začnejo s preiskavo sumljivih primerov, do obsodb ne pride zaradi pomanjkanja dokazov oz. napak v postopku. Vzrok za to je med drugim tudi pomanjkanje specifičnih znanj preiskovalcev, ki se s takšnimi primeri ukvarjajo. Na tem mestu veliko obeta uporaba preiskovalnega računovodstva.

Preiskovalno računovodstvo je dokaj nova smer v računovodstvu. Gre za posebno "zvrst preiskovanja računovodenja in računovodskega poročanja" (Koletnik & Kolar, 2008, str. 121), ki se osredotoča na ugotavljanje zavajajočih računovodskih informacij. Vendar pa se preiskovalno računovodstvo ne ukvarja zgolj s preverjanjem podatkov za sodne postopke in ugotavljanjem prevar, ampak tudi s preverjanjem podatkov za notranje namene, torej za podjetja in njihove lastnike (obvladovanje tveganj, neoporečnost posloводства, varovanje podatkov in sredstev) (Koletnik & Kolar, 2008, str. 120 in 125).

Čeprav obsežnejšo strokovno literaturo ter raziskave s področja preiskovalnega računovodstva lahko zasledimo šele v zadnjem desetletju, pa prvi podrobnejši članek na to temo sega v leto 1953 in govori o vlogi računovodje in njegovih pričanj v kazenskih postopkih (Lourie, 1953, str. 696). Sklepamo torej lahko, da so razlogi za razvoj preiskovalnega računovodstva med drugim tudi v pomanjkanju znanj, ki jih poseduje kader, ki sicer preiskuje oz. lahko pomaga preiskovati prevare (zunanji in notranji revizorji, davčni inšpektorji, računovodje) (Koletnik & Kolar, 2008, str. 121).

Za razliko od Slovenije so v tujini pogoste raziskave na temo uvedbe preiskovalnega računovodstva med načine preprečevanja in odkrivanja prevar v posamezno državo (Hao, 2010; Kasum, 2009). V Sloveniji je tudi strokovne literature na to temo izjemno malo. Tudi specifična izobraževanja za področje preiskovalnega računovodstva so v Sloveniji redka, kar pa je posledica nerazvitosti te smeri v računovodstvu in tudi pomanjkanja povpraševanja po tovrstnih kadrih in pomoči teh kadrov.

V ZDA so že leta 1988 ustanovili posebno združenje, t.j. Združenje pooblaščenih preiskovalcev prevar (ang. *Association of Certified Fraud Examiners* ali *ACFE*), ki poleg organiziranja izobraževanj in izdajanja strokovne literature podeljuje tudi strokovni naziv pooblaščen preiskovalec prevar (ang. *Certified Fraud Examiner* ali *CFE*). V januarju 2012 pa je Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije (v nadaljevanju ZRFR Slovenije) ustanovila Sekcijo forenzičnih računovodij. V okviru Sekcije se je v oktobru 2012 začelo prvo izobraževanje za naziv Preizkušeni forenzični računovodja. Poleg ZRFR Slovenije posamezna izobraževanja na temo preiskovalnega računovodstva nudijo tudi različna podjetja, ki se ukvarjajo z organiziranjem seminarjev in delavnic.

Glavna naloga strokovnjaka za preiskovalno računovodstvo je, da tekom preiskovanja zbere dokaze, s katerimi lahko podkrepi svoje ugotovitve glede napačnega ali kaznivega poslovanja podjetja. Dokaze zbira na podoben način kot zunanji revizor in sicer z ocenjevanjem tveganj, preizkušanjem delovanja notranjih kontrol ter preizkušanjem podatkov podjetja. Poleg računovodskih znanj strokovnjak za preiskovalno računovodstvo obvladuje tudi forenzične veščine (za odkrivanje prevar), zato so ta znanja lahko zelo uporabna tudi v revizijskem postopku (DiGabriele, 2009, str. 111). Posledično tudi v Sloveniji forenzične preiskave s področja računovodstva in storitve preiskovalnega računovodstva nudijo predvsem večje revizijske hiše (Deloitte, PricewaterhouseCoopers). Največkrat so takšne preiskave posledica zamenjave lastništva, prestrukturiranja, sodnih postopkov (tožbe) ipd., torej omenjene družbe ne sodelujejo pri samih policijskih preiskavah ali kot izvedenci.

Namen magistrskega dela je predstaviti pomen preiskovalnega računovodstva kot dopolnitev obstoječim načinom preiskovanja gospodarskega kriminala ter pomoč pri preventivnem delovanju. Strokovnjak za preiskovalno računovodstvo lahko namreč sodeluje pri raznih preiskavah zoper osumljence kaznivih dejanj npr. kot izvedenec, ali pa preiskuje prevare v podjetjih, ki bi lahko negativno vplivale na nadaljnje poslovanje in obstoj podjetja.

Ker Slovenija, kot že omenjeno, tovrstnih strokovnjakov nima, je namen magistrskega dela tudi ugotoviti potrebo po uvedbi strokovnjakov preiskovalnega računovodstva v slovensko gospodarstvo in nakazati področja, ki lahko pripomorejo k njihovi učinkoviti uvedbi.

Za izpolnitev namena magistrskega dela si zastavljam naslednje cilje:

- opredeliti pojem preiskovalnega računovodstva in prikazati njegov razvoj skozi zgodovino,
- analizirati trenutno stanje na področju preprečevanja prevar v Sloveniji,
- preučiti vzroke za porast prevar,
- preučiti pomen preiskovalnega računovodstva na področju preprečevanja in pravočasnega odkrivanja prevar,
- analizirati možnosti vključitve preiskovalnega računovodstva med načine preprečevanja in odkrivanja računovodskih prevar v Sloveniji.

V magistrskem delu bom na podlagi zbranih informacij poskušala odgovoriti na naslednji raziskovalni vprašanji:

- 1.) Ali slovensko gospodarstvo potrebuje strokovnjake s področja preiskovalnega računovodstva, da bi kot izvedenci sodelovali pri preiskavah in sestavljanju postopkov zoper osumljene gospodarskega kriminala?

2.) Ali bi preiskovalno računovodstvo lahko delovalo »preventivno«, torej ali bi bilo mogoče s pomočjo strokovnjakov preiskovalnega računovodstva preprečiti, da bi prevare v računovodenju in računovodskih izkazih podjetja le-tega pripeljale v propad?

Za obdelavo prvega raziskovalnega vprašanja sem sestavila vprašalnik o obstoječem načinu dela štirih preiskovalnih enot in njihovo mnenje o uvedbi strokovnjakov preiskovalnega računovodstva kot dopolnitvi njihovem delu. Gre za institucije, ki se ukvarjajo s preiskovanjem gospodarskega kriminala v Sloveniji in s katerimi bi strokovnjaki preiskovalnega računovodstva lahko sodelovali pri odkrivanju kriminalnih dejanj s področja gospodarstva.

Pri drugem raziskovalnem vprašanju sem se osredotočila predvsem na vidik preiskovanja podatkov s področja računovodenja, s katerimi se lažje manipulira in kateri navsezadnje vplivajo na računovodske izkaze podjetij in na njihovo stanje. Takšno preiskovanje bi bilo možno organizirati podobno kot druge letne preglede npr. davčno inšpekcijske nadzore. Za to vprašanje bom na podlagi strokovne literature predstavila argumente, ki govorijo v prid in proti uvedbi takšnih pregledov.

Magistrsko delo je pretežno sestavljeno kot teoretična pregledna študija. Zaradi pomanjkanja slovenske strokovne literature je podlaga za študijo večinoma ameriška strokovna literatura s področja preiskovalnega računovodstva. To predstavljajo predvsem znanstveni članki iz revij, ki pokrivajo to področje, ter tuji priročniki za delo na tem področju.

Magistrsko delo dopolnjuje tudi empirični del in sicer vprašalnik o obstoječem načinu dela štirih preiskovalnih enot in njihovo mnenje o uvedbi strokovnjakov preiskovalnega računovodstva kot dopolnitvi njihovem delu. Vprašalnik sem posredovala štirim institucijam, ki se v Sloveniji ukvarjajo s preiskovanjem gospodarskega kriminala oz. s takšnimi enotami sodelujejo. Te institucije so Nacionalni preiskovalni urad, Komisija za preprečevanje korupcije, Urad Republike Slovenije za preprečevanje pranja denarja in Specializirano državno tožilstvo Republike Slovenije. Na podlagi rezultatov ankete in podatkov, dobljenih iz analize literature, v magistrskem delu predstavljam razloge, ki govorijo v prid uvedbi strokovnjakov preiskovalnega računovodstva v slovensko gospodarstvo.

Magistrsko delo je sestavljeno iz treh poglavij in več podpoglavij.

V uvodu so predstavljeni razlogi za izbrano temo ter splošne značilnosti področja preiskovanja.

V prvem poglavju je predstavljeno aktualno dogajanje v današnji družbi in razlogi, zaradi katerih se ljudje vedno bolj poslužujejo računovodskih prevar, ter načini, kako le-te preprečiti.

V prvem delu drugega poglavja je predstavljen pojem preiskovalnega računovodstva, način in področja dela ter znanja strokovnjaka za preiskovalno računovodstvo. V drugem delu poglavja je predstavljena zgodovina preiskovalnega računovodstva in glavni mejniki ter razvoj tega področja. Nadalje je predstavljeno trenutno stanje na tem področju v svetu, organiziranost, izobraževanje in delovanje stroke na področju preiskovalnega računovodstva v državah, kjer je le-to prisotno. V tretjem delu drugega poglavja pa je predstavljen pomen preiskovalnega računovodstva na področju preprečevanja in pravočasnega odkrivanja računovodskih prevar ter izsledki tujih raziskav s tega področja. Predstavljene in povzete so tri raziskave s tega področja, ki opozarjajo na velik pomen preiskovalnega računovodstva pri preprečevanju in pravočasnem odkrivanju računovodskih prevar.

V prvem delu tretjega poglavja so predstavljene državne institucije, ki se ukvarjajo z odkrivanjem in preprečevanjem računovodskih prevar, njihovo delo, naloge in odgovornosti ter zasebna podjetja, ki nudijo storitve preiskovalnega računovodstva, in njihova ponudba. Drugi del tretjega poglavja predstavlja empirični del magistrske naloge, v njem je predstavljena metodologija raziskave, sledi mu analiza podatkov, ugotovitve magistrske naloge, omejitve raziskave in posledično diskusija. Nazadnje so v sklepu povzete glavne ugotovitve.

1 AKTUALNO DOGAJANJE V DRUŽBI IN NJENE ZNAČILNOSTI, KI VPLIVAJO NA RAZRAŠČANJE PREVAR

Svetovno ekonomijo in družbo nasploh je v preteklih šestih letih najbolj zaznamovala gospodarska in finančna kriza. Velike spremembe, ki so posledica le-te, so in še bodo preoblikovale ter vplivale tako na makro kot mikro nivo podjetja.

Ne samo velika, nekoč pomembna, močna podjetja, celo posamezne države so se v času gospodarske krize znašle na robu prepada. Prva država, ki je presenetila svetovno javnost, je bila Islandija, ki je leta 2008 zaradi dolgov in propada večjih bank skoraj bankrotirala. Grčija, Portugalska, Španija ter Ciper so le nekatere države, ki so prav tako zaradi prezadolženosti in majavega bančnega sistema zaprosile za finančno pomoč EU in še niso nujno »izplavale« iz krize. Velik, če ne celo glavni del krivde za tako obsežno in pogubno krizo bi torej posledično lahko pripisali slabo reguliranemu bančnemu sektorju, s katerim se je v preteklosti lahko enostavno manipuliralo. Nezavarovani milijonski krediti, ki so bili dani brez izpolnjevanja kakršnih koli minimalnih pogojev, ter raznovrstne sumljive

finančne naložbe bank so (skoraj) pripeljali do propada marsikatere banke v Evropi, Združenih državah Amerike ter drugod po svetu.

Podobno močno je kriza prizadela Slovenijo. Padec gospodarske rasti (negativne oz. zelo nizke vrednosti) v obdobjih od začetka krize do danes ter napovedi za prihodnja leta kažejo zaskrbljujočo sliko današnje družbe. Na stagniranje slovenskega gospodarstva vpliva šibka domača potrošnja (5,7 % padec), ki je posledica vedno nižje kupne moči prebivalstva, ki je povezana s padanjem razpoložljivega dohodka (Urad za makroekonomske analize in razvoj, 2013, str. 5). Prav tako se je poslabšalo tudi stanje na trgu dela, Slovenija beleži največje število brezposelnih v svoji zgodovini (v letu 2012 kar 110.200 brezposelnih oseb), rekordna je tudi stopnja registrirane brezposelnosti (12 %) (Urad za makroekonomske analize in razvoj, 2013, str. 16).

Velika podjetja, nekoč ponosni stebri slovenskega gospodarstva, so v času gospodarske in finančne krize ugasnila in za seboj potegnili mnogo manjših prej uspešnih podjetij ter pustila velike dolgove in še več brezposelnih. Podjetja, kot so SCT, d.d., Viator & Vektor, d.d., MIP, d.d., CPL, d.d., Merkur, d.d., Primorje, d.d., so razglasila stečaj ali prisilno poravnavo in tako še dodatno prispevala k težkim razmeram v slovenskem gospodarstvu. Vendar pa vzroki za tovrstne propade niso v krizi sami, temveč izhajajo iz obdobja pred krizo, ko nihče ni pričakoval, da se bo ta nerealna in »napihnjena« situacija kdaj obrnila, ko sta bila edini cilj posameznikov, ki so upravljali velika podjetja, le čim večji dobiček ter zadovoljitev lastnih interesov, ki niso bili nujno tudi interesi podjetja samega.

Gospodarska in finančna kriza ter predvsem pretekla razsipnost, egoizem in ignoranca in drugi značilni spremljevalci kapitalizma ter gospodarsko delovanje, poslovanje pred krizo so pripeljali do razdeljene in razslojene družbe, kjer je svetovno bogastvo neenakopravno in neenakomerno razdeljeno, razpršeno med prebivalstvo, kjer peščica upravlja, razpolaga z večino bogastva (denarja), množice ljudi pa poskušajo preživeti z minimalnimi sredstvi. Vsi dogodki iz preteklih obdobj pa so privedli do današnje situacije v gospodarstvu, kjer so gospodarski kriminal, korupcija ter različne prevare sestavni del današnje družbe. V nadaljevanju so predstavljeni nekateri pojmi in opredelitve s področja finančne kriminalitete.

Prevara (ang. *fraud*) je zelo širok pojem, ki se uporablja tako v pravu, ekonomiji kot na drugih področjih. Obstaja več uporabnih opredelitev pojma prevare, ki so odvisne od konteksta, v katerem besedo uporabljamo. Najbolj splošno definicijo prevare najdemo v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1994, str. 1030), kjer je opredeljena kot »dejanje, s katerim kdo z določenim namenom zavede koga v zmotu«.

Bolj specifično opredelitev, v gospodarskem smislu, lahko najdemo v Mednarodnih standardih revidiranja in obvladovanja kakovosti (v nadaljevanju MSR), ki prevaro

opredeljujejo kot *namerno* dejanje enega ali več članov posloводства, pristojnih za upravljanje, zaposlenih ali tretjih oseb, da z goljufijo pridobijo neupravičene ali nezakonite koristi (Mednarodna zveza računovodskih strokovnjakov, 2009b, str. 29).

Po Nemčevi (2006, str. 41) je prevara *namerna* napačna predstavitev ali prikritje pomembnega dejstva, ki lahko zavede v zmoto ali pa je osnova za povzročitev škode ali pridobitev nepoštene koristi. Napačne navedbe v računovodskih izkazih se sicer pojavljajo tako zaradi prevar kot tudi napak. Bistvena razlika med prevaro in napako je v nameri, prva je tako *nenamerna* napačna navedba ali opustitev, druga pa *namerna* (Nemec, 2006, str. 41).

Roškerjeva (2005, str. 53) opredeljuje prevare in druga škodljiva ravnanja kot različna nedovoljena, nepravilna in nezakonita dejanja, ki *namerno* zavajajo in pri katerih je lahko uporabljena prisila, ne glede na to, ali je bila prevara storjena v korist ali škodo organizacije.

Tudi posamezni avtorji različno razvrščajo prevare. Podjetje PricewaterhouseCoopers LLP uporablja razvrstitev prevar v eno izmed naslednjih kategorij (2003, str. 1-2; Rošker, 2005, str. 54):

- prevarantsko računovodsko poročanje,
- nezakonito prisvajanje sredstev,
- podkupovanje in podobna nezakonita plačila (korupcija),
- prevarantsko pridobivanje prihodkov, sredstev ter prevarantsko izogibanje stroškom in izdatkom.

Bolj specifična ter splošno sprejeta/uporabljana razdelitev in opredelitev prevar s področja gospodarstva je na voljo v Kazenskem zakoniku (v nadaljevanju KZ), ki ureja področje kazenskega prava v Sloveniji ter opredeljuje posamezna kazniva dejanja in njihovo sankcioniranje. V 24. poglavju KZ (Ur.l. RS, št. 50/2012-UPB2) opredeljena kazniva dejanja zoper gospodarstvo so:

- povzročitev stečaja z goljufijo ali nevestnim gospodarjenjem,
- oškodovanje upnikov,
- poslovna goljufija,
- preslepitev pri poslovanju z vrednostnimi papirji,
- ponareditev ali uničenje poslovnih listin,
- zloraba notranje informacije,
- zloraba trga finančnih instrumentov,
- zloraba položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti,
- nedovoljeno dajanje in sprejemanje daril, idr..

Na tem področju pogosto govorimo tudi o gospodarskem kriminalu. Kramar (1984, str. 18) ga definira kot »povzročitev kaznivega dejanja ..., ki je rezultat zavestne in namerne odločitve ali malomarnosti tistih oseb, ki zasedajo vodstvena mesta znotraj organizacije (npr. managerji, direktorji)«, najbolj pa na tovrstno obnašanje vpliva organizacijska struktura organizacije, njeni cilji (doseganje dobička), način delovanja in kulturne norme.

Med kazniva dejanja s področja gospodarstva vključujemo tudi korupcijo. Korupcija je »vsaka kršitev dolžnega ravnanja uradnih in odgovornih oseb v javnem ali zasebnem sektorju, kot tudi ravnanje oseb, ki so pobudniki kršitev ali oseb, ki se s kršitvijo lahko okoristijo, zaradi neposredno ali posredno obljubljenih, ponujenih ali dane oziroma zahtevane, sprejete ali pričakovane koristi zase ali za drugega« (Zakon o integriteti in preprečevanju korupcije, Ur.l. RS, št. 69/2011, 4. člen).

Na pojav gospodarskega kriminala, korupcije in drugih prevar na področju gospodarstva v Sloveniji ugodno vplivajo tudi razširjenost nasprotja interesov, klientelizma in nepotizma, neoptimalna organizacija in avtonomija nadzornih in preiskovalnih institucij ter nezaupanje v delovanje sodnega sistema (Komisija za preprečevanje korupcije, 2013, str. 5, 6). Anketa, ki jo je izvedla Komisija za preprečevanje korupcije (2013, str. 100), je pokazala, da le 10 % managerjev, ki je sodelovalo v anketi, meni, da je slovensko sodstvo neodvisno, skoraj 65 % pa jih je mnenja, da je sodstvo pod močnim ali zelo močnim političnim vplivom, vplivom posameznikov in podjetij. Učinkovito delovanje sodstva in drugih pravosodnih organov je vprašljivo tudi zaradi slike, ki si jo je ustvarila javnost – kazenski postopki v mnogih primerih sploh niso sproženi, v kolikor pa so, so dolgotrajni in redko pridejo do epiloga predvsem zaradi značilnega slovenskega iskanja napak v postopkih in dokaznem gradivu. Če pa postopki pridejo do zaključka, pa v večini primerov sankcije za kršitelje niso sorazmerne s kršitvijo samo oz. »škodo«, ki je posledica storjenega kaznivega dejanja.

Poleg opisanega nezaupanja v delovanje sodnega sistema je za današnjo družbo močno značilen vsesplošen padec zaupanja v pravno državo, njene institucije in predstavnike ter njihovo verodostojnost (Komisija za preprečevanje korupcije, 2013, str. 5).

2.1 Glavni motivi za prevare

Trenutno stanje v gospodarstvu in družbi nasploh daje mnogo raznovrstnih razlogov in motivov, zaradi katerih posamezniki zagrešijo prevaro. V nadaljevanju je predstavljena ena najbolj splošnih in uporabljenih razčlenitev – trikotnik prevar.

»Trikotnik prevar« (ang. *fraud triangle*), katerega avtor je Donald R. Creese, predstavlja glavne motive za nastanek prevar, je sestavljen iz treh elementov, t.j. priložnosti (ang.

opportunity), pritiskov (ang. *pressure*) in racionalizacije (ang. *rationalization*), ki so med seboj povezani in odvisni (Koletnik & Kolar, 2008, str. 33).

Prvi element iz trikotnika prevar je zaznana priložnost in v povezavi z njo obnašanje posameznika. V tem primeru so notranje kontrole v podjetju slabe in posledično storilec prevare oceni, da pri izvedbi prevare ne bo odkrit, zato se torej zanjo odloči (KPMG International, 2007, str. 2).

Drugi element je zaznani pritisk, pod vplivom katerega je storilec prevare. Najpogostejši je pritisk zaradi potrebe po finančnih sredstvih, lahko pa so vzrok zanj tudi razvade storilca, pritisk na delovnem mestu ali pritiski v osebnem življenju. Zadosten zunanji pritisk lahko v prevaro prisili tudi osebo, ki sicer v drugih okoliščinah le-te ne bi zagrešila, zato je takim osebam potrebno preprečiti priložnost, da bi storili prevaro (Mladenovič, 2012, str. 27).

Zadnji element v trikotniku je racionalizacija, ki omogoči posamezniku, da opraviči prevaro pred seboj. Zavzame torej stališče, da so njegova dejanja dopustna oz. sprejemljiva in tako v skladu z njegovim sistemom vrednot (Mladenovič, 2012, str. 30). Najpogostejši miselni vzorci za samoopravičevanje so ponavadi, da gre zgolj za izposojanje denarja; da takšne prevare počno vsi; da s prevaro ni nihče oškodovan; da je v ozadju pravičen cilj; da si storilec ukraden denar zasluži.

Po avtorjevem mnenju je potrebno odstraniti vsaj enega od treh elementov iz trikotnika prevar, da bi uspešno preprečili nastanek prevare.

Svojo razčlenitev sta oblikovala tudi Wolfe in Hermanson (2004, str. 38), ki sta osnovnim trem motivom prevar dodala še četrti element in tako ustvarila »diamant prevar« (ang. *fraud diamant*), ki torej vključuje priložnost, pritisk, racionalizacijo in sposobnost (ang. *capability*). Element sposobnosti pomeni, da ima posameznik sposobnost opaziti priložnost ter ima osebne značilnosti in zmožnosti, da prevaro izpelje do konca.

Raziskava o značilnostih storilcev prevar, ki jo je izvedlo podjetje KMPG (2007, str. 24), je pokazala, da so trije glavni motivi za prevare oz. kriminal belih ovratnikov:

- pohlep (47 %),
- priložnost (26 %) in
- pritiski glede doseganja finančnih in drugih ciljev ter prikrivanje izgub (12 %).

Okoliščine, ki omogočijo, da do prevare pride, pa so na podlagi raziskave sledeče (2007, str. 25):

- slabe notranje kontrole (49 %),

- zloraba kontrol (36 %) in
- skrivno sodelovanje (15 %).

Raziskava torej kaže, da večina storilcev prevare ni zlorabila obstoječih kontrol, ampak zgolj izkoristila slabo oz. pomanjkljivo delovanje notranjih kontrol.

Poleg omenjenih bi kot dodaten motiv lahko vključili tudi zgoraj omenjeno splošno prepričanje, da se prevara »splaća«, saj do postopkov in obsodb v primeru velikih in zahtevnih prevar redko pride, če pa že, so sankcije in ukrepi za strojene prevare mile.

2.2 Računovodske prevare v času gospodarske in finančne krize

V času gospodarske in finančne krize so zaradi pritiskov lastnikov, javnosti in drugih ter lastnih interesov tako posloводства kot zaposlenih na nižjih ravneh v podjetjih različne oblike gospodarskega kriminala ter računovodske prevare še bolj pogoste in »prevaranti« še bolj iznajdljivi.

Posloводства podjetij v osnovi stremijo k čim boljšemu poslovanju in čim boljšim poslovnim rezultatom, v času krize pa le-ti večinoma (razen nekaterih izjem) niso ravno zavidanja vredni. Zato posloводства največkrat poizkušajo slabe poslovne rezultate popraviti, tudi z uporabo kreativnega računovodstva (ang. *creative accounting, earnings management*). Amat, Blake in Dowds (1999, str. 2) opredelijo kreativno računovodstvo kot proces, v katerem računovodje uporabijo svoja strokovna znanja iz računovodstva in računovodskih pravil za manipuliranje s podatki, ki so prikazani v računovodskih izkazih. Različne metode kreativnega računovodstva po njihovem mnenju spadajo v eno izmed sledečih kategorij:

- možnost izbire različnih računovodskih usmeritev, politik in metod, ki so določene z zakonom oz. standardi (npr. vrednotenje naložb);
- ocene, napovedi ali razni izračuni (npr. aktuarski) v povezavi s posameznimi postavkami v računovodskih izkazih (npr. predvidena življenjska doba stroja);
- »umetne« transakcije (npr. prodaja sredstva in nato doživljenjski najem istega sredstva);
- resnične transakcije, ki pa so sprožene glede na časovno ustreznost.

Avtorji nadalje navajajo prakse, ki bi jih lahko opredelili kot kreativno računovodstvo oz. manipuliranje z računovodskimi izkazih (Amat et al., 1999, str. 7):

- naravnost podjetij k prikazovanju stabilnih, enakomernih prihodkov brez večjih dvigov in padcev (»glajenje« prihodkov);
- naravnost podjetij k manipuliranju z dobičkom, da se le-ta ujema z napovedmi;

- spremembe računovodskih politik, ki vplivajo na dvig prihodkov in posledično odvrtačajo pozornost od »neprijetnih« ali »nezaželenih« novic;
- ohranitev ali dvig cene delnic, kar daje vtis, da podjetje ni izpostavljeno velikim tveganjem in da je poslovanje družbe uspešno, in tako olajša dokapitalizacijo podjetja oz. odvrtača morebitne kupce od prevzema podjetja;
- odlašanje objav informacij za javnost, kar povečuje priložnosti za zasluzke tistih, ki trgujejo z notranjimi informacijami.

V povezavi s kreativnim računovodstvom se podrobneje ustavimo pri pojavu, ki je pogost tako v času krize kot v obdobju tudi pred njo – prirejanje poslovnega izida in finančnega stanja. Takšno prirejanje lahko pomeni uporabo različnih računovodskih metod, ki omogočajo prikaz ciljnega poslovnega ali finančnega izida, kot tudi izvedbo posameznih transakcij, katerih cilj je večinoma le prikaz dobička (Slapničar, 2011, str. 9, 10). Vendar pa je meja med še dopustnim prirejanjem dobička, napakami in prevarami pogosto tanka in težko dokazljiva. Motivi za prirejanje dobička so lahko (Slapničar, 2011, str. 10-12):

- *zniževanje davčne osnove* – podjetja se odločajo za višje amortizacijske stopnje, saj tako vplivajo na nižjo davčno osnovo;
- *maksimizacija lastnih interesov* – poslovodstva uporabljajo takšne računovodske metode, ki jim omogočijo ohraniti lasten položaj ter povečevati lastne prejemke;
- *managerski prevzemi* – pred managerskim prevzemom je tendenca poslovodstva prikazati čim nižji dobiček in kapital podjetja, da je prevzem tako čim cenejši;
- *prezadolženost podjetij* – vpliva na slabše kreditne pogoje, zaradi česar podjetja odlagajo pripoznavanje izgub v čim kasnejša obdobja;
- *slabi poslovni rezultati podjetij* (slabši v primerjavi s preteklimi leti oz. izgube) – poslovodstva poskušajo čim bolj prilagoditi poslovne rezultate, da bi lahko čim dlje ostala na svojih položajih.

Podjetje PricewaterhouseCoopers LLP v raziskavi Global economic crime survey 2011 predstavlja štiri najbolj pogoste tipe gospodarskega kriminala, s katerimi so anketiranci prišli v stik v obdobju 12 mesecev: nezakonito prisvajanje sredstev (odtujitev sredstev) (72 %), prevarantsko računovodsko poročanje (24 %), podkupovanje in korupcija (24 %) ter spletni kriminal (23 %). Spletni kriminal (ang. *cybercrime*) predstavlja novejšo obliko gospodarskega kriminala, ki se je precej razširil v času krize, in ga lahko opredelimo kot gospodarski kriminal, storjen prek računalnika ali interneta, npr. razpečevanje virusov, nezakonito nalaganje (download) podatkov, kraja spletnih osebnih podatkov, gesel, podatkov o bančnih računih ter drugih podatkov. Zanimiv je podatek, da se je v pretekli raziskavi Global economic crime survey iz leta 2009 zelo malo anketirancev opredelilo, da so prišli v stik s spletnim kriminalom. Razlog za takšen preskok iz skoraj nezaznane vrste gospodarskega kriminala v četrto najbolj pogosto je po mnenju podjetja PricewaterhouseCoopers LLP (2011, str. 9) zaradi:

- večje pozornosti podjetij na to obliko kriminala ter večjega nadzora zaradi splošne pozornosti medijev na spletni kriminal,
- široke opredelitve same oblike kriminala, kar je lahko povzročilo preuvertitev posameznega dejanja iz druge oblike v spletni kriminal (npr. zaradi uporabe računalnika, elektronskih naprav ali interneta),
- napredka v tehnologiji, ki olajšuje izvajanje spletnega kriminala.

V času gospodarske in finančne krize so vedno bolj pogoste tudi različne vrste davčnih utaj. Na Ministrstvu za finance (2010, str. 3, 5) kot najbolj ogrožujoči navajajo naslednji dve vrsti davčnih utaj:

- *davčne utaje pri gotovinskem poslovanju z neizkazovanjem gotovinskih plačil* - gre za davčne zavezance, ki del svojih prihodkov, ki jih prejema v gotovini, ne evidentirajo skladno s predpisi (računa bodisi ne izdajo, izdan račun naknadno izbrišejo iz svojih evidenc, kopijo računa pa uničijo ali pa elektronsko evidenco spremenijo glede na originalni račun); Davčna uprava RS ocenjuje, da je v letih 2008 in 2009 izpad DDV iz tega naslova znašal 41,6 mio EUR;
- *davčne utaje preko slamnatih podjetij oz. davčnih vrtiljakov* – gre za organizirane utaje DDV, katerih končni cilj je nezakonita pridobitev gotovine; utaje tipa davčni vrtiljak izkoriščajo sistem obdavčitve z DDV v obliki ponavljajočih (fiktivnih ali resničnih) nakupov in prodaj med sodelujočimi podjetji, značilnost davčnega vrtiljaka pa je »missing trader« podjetje, ki davka ne plača, druga podjetja pa zahtevajo vračilo tega davka od države; ocenjuje se, da se s tovrstnimi utajami letno zataji najmanj 100 mio EUR.

V času krize in velikega (materialnega) pomanjkanja pa so vse bolj pogoste tudi poneverbe sredstev. V MSR 240 je poneverba sredstev opredeljena kot kraja sredstev podjetja, ki jo pogosto izvedejo zaposleni in predstavlja sorazmerno majhne in nepomembne zneske ali pa poslovodstvo podjetja, ki navadno prikrije ali zataji večjo poneverbo, ki jo je težje odkriti (Mednarodna zveza računovodskih strokovnjakov, 2009a, str. 19). Nadalje so v standardu navedeni tudi nekateri načini poneverbe sredstev:

- utaja prejemkov (prikritje unovčenja terjatev, preusmeritev prejemkov iz odpisanih terjatev na osebne račune);
- kraja opredmetenih sredstev ali intelektualnega premoženja (kraja zalog, odpadkov, preprodaja raznih podatkov podjetja)
- plačilo neprejetih proizvodov ali neopravljenih storitev (plačila fiktivnim dobaviteljem, zaposlenim, podkupnine);
- uporaba sredstev podjetja za osebne potrebe (uporaba sredstev podjetja kot varščine).

2.3 Preprečevanje računovodskih prevar

Začetek 21. stoletja so na gospodarskem nivoju najbolj zaznamovali veliki računovodski in revizijski škandali. Gre za propade velikih podjetij, kot so Enron, Worldcom, Parmalat in druga, ki so skozi daljše obdobje prirejala računovodske izkaze ter v njih prikazovala neresnične navedbe. Ta podjetja so se neomejeno zadolževala pri več bankah, saj dolga niso prikazovala v računovodskih evidencah in zato banke niso imele vpogleda v realno sliko podjetja. Kot posledica sesutja teh podjetij je sledil propad revizijske hiše Arthur Andersen (v tistem obdobju ene izmed petih največjih mednarodnih revizijskih hiš (ang. *the Big 5*)), ki je kljub vsem nepravilnostim in napakam, podjetjem dajala mnenja brez pridržkov na prirejane in neresnične računovodske izkaze.

Omenjeni dogodki so vplivali na korenito spremembo zakonodaje in računovodskih pravil na področju preprečevanja prevar in gospodarskega kriminala v Združenih državah Amerike in po svetu. Ena najpomembnejših sprememb je bila leta 2002 sprejet Sarbanes-Oxleyev zakon, ki je posegel tako na področje računovodskih in revizijskih standardov kot na področje poslovanja družb in katerega cilj je bil ponovno pridobiti zaupanje finančnih investorjev v računovodsko poročanje in revizijsko stroko. Najopaznejše spremembe, ki jih je prinesel sprejeti zakon, so (Sarbanes-Oxley Act, 2002):

- vzpostavitev nadzornega organa oz. odbora za javni nadzor nad delovanjem revizijskih družb (ang. *Public company accounting oversight board oz. PCAOB*) (1. poglavje zakona);
- novi standardi za zagotavljanje neodvisnosti revizorjev, med drugim tudi prepoved opravljanja nerevizijskih storitev (knjigovodska dela, ocenjevanje vrednosti, aktuarske storitve, poslovanje, ipd.) revizorja v podjetju, v katerem le-ta opravlja revizijo (2. poglavje);
- večja odgovornost vrhnjega posloводства za letna poročila podjetij (3. poglavje) ter večja kazenska odgovornost in strožje kazni za kriminalna dejanja na področju gospodarstva (8., 9. in 11. poglavje).

Omenjeni zakon je pozitivno vplival tudi na spremembe zakonodaje in pravil računovodske in revizijske stroke drugod po svetu. Leta 2006 je tako Evropska unija kot odgovor na Sarbanes-Oxleyev zakon posodobila Direktivo o obveznih revizijah, ki je vzpostavila pravila v zvezi z obveznimi revizijami letnih in konsolidiranih računovodskih izkazov (Direktiva 2006/43/ES o obveznih revizijah za letne in konsolidirane računovodske izkaze, 2006, 1. člen). Skladno z omenjeno evropsko direktivo in Zakonom o revidiranju (ZRev-2) iz junija 2008 je tudi v Sloveniji prišlo do nekaterih sprememb, ki so pomembne z vidika preprečevanja prevar, npr. od marca 2009 ima tudi Slovenija ustrezen neodvisen organ za nadzor nad revizijsko in sorodno računovodsko stroko, t.j. Agencija za javni nadzor nad revidiranjem, ki nadaljuje delo, ki ga je v preteklosti opravljal Slovenski inštitut za revizijo. Revizorji in drugi strokovnjaki s tega področja (npr.

ocenjevalci vrednosti) so namreč pomemben člen pri odkrivanju in tudi preprečevanju prevar.

Kot podlago za moralno delovanje na področju preprečevanja prevar lahko vključimo tudi razne kodekse poklicne etike. Le-ti namreč postavljajo standarde ravnanja, po katerih naj bi se zgledovali zaposleni v posameznem poklicu, hkrati pa predstavljajo pomoč pri reševanju možnih etičnih dilem, ki se pojavljajo pri njihovem delu (Povh, 2003, str. 18). Najpogosteje poleg drugih poklicnih posebnosti takšni kodeksi vsebujejo zahteve po nenehnem strokovnem izobraževanju in izpopolnjevanju ter poštemem ravnanju brez prevar in drugih oblih gospodarskega kriminala. Nekateri poklicni kodeksi, ki jih lahko vsebinsko navežemo na področje preprečevanja prevar v gospodarstvu, so:

- kodeks etike za računovodske strokovnjake,
- kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev,
- kodeks poklicne etike notranjega revizorja,
- kodeks poklicne etike ocenjevalca vrednosti,
- kodeks poklicne etike revizorja informacijskih sistemov,
- kodeks sodniške etike,
- kodeks ravnanja javnih uslužbencev.

Poleg ukrepov za preprečevanje prevar in gospodarskega kriminala, ki so predvideni oz. sugerirani z zakonodajo in standardi, pa lahko tudi podjetje samo z različnimi ukrepi vpliva na svoje okolje in posledično zmanjša možnosti za nastanek prevar.

Podobno kot kodeks poklicne etike lahko poslovodstvo oblikuje tudi lasten kodeks poslovne etike za zaposlene v podjetju. S tem se tako gradi pozitivna podoba in kultura podjetja in se posledično zmanjša možnost za nastanek prevar (Povh, 2003, str. 18). Vendar ni dovolj, da poslovodstvo kodeks zgolj oblikuje in sprejme, ampak ga mora tudi samo spoštovati in aktivno upoštevati ter s svojim obnašanjem in dejanji biti zgled ostalim zaposlenim.

Z vidika preprečevanja prevar in ustvarjanja ustreznega delovnega okolja ima pomembno vlogo tudi kadrovska politika podjetja. Pri izbiri kandidatov tako za nova delovna mesta kot napredovanja je ključno pridobivanje informacij o bodočih zaposlencih ter njihov odnos do etičnih pravil podjetja, v nadaljevanju pa tudi izobraževanje o preprečevanju prevar, ocenjevanje uspešnosti zaposlenca ter njegovo nagrajevanje (Rošker, 2005, str. 63; Štrus, 2009, str. 28).

Poleg kodeksa lahko v podjetju tudi z drugimi akti in pravilniki oz. s pozornim in premišljenim oblikovanjem delovnih procesov in navodil za delo zmanjšajo možnosti za nastanek prevar. Kot primer lahko vzamemo delitev nalog zaposlenih s poudarkom na

razmejitvi dolžnosti in jasnih opisih nalog, pooblastil ter odgovornosti (Rošker, 2005, str. 62). Roškerjeva meni, da je to temeljni kontrolni ukrep, ki daje razumno zagotovilo za preprečevanje prevar. Poleg omenjenih pa so smiselni tudi bolj osnovni ukrepi, kot je npr. fizično varovanje ali nadzor prek kamer.

Pri preprečevanju prevar in odpravljanju priložnosti za njihov nastanek ima zelo pomembno vlogo tudi učinkovit sistem notranjih kontrol ter obvladovanja tveganj v podjetju. Tem bolj so notranje kontrole v podjetju učinkovite in poslovodstvo ustrezno ravna s tveganji podjetja ter jih obvladuje, večje so možnosti, da se prepreči nastanek prevare. Poleg poslovodstva pri zagotavljanju zadostnosti in pravilnosti delovanja notranjih kontrol sodeluje tudi oddelek notranje revizije, v kolikor ga podjetje ima. Ena najpomembnejših nalog notranjega revidiranja je namreč prav izboljševanje procesov uspešnosti sistema ravnanja s tveganji, njihovega obvladovanja in upravljanja (The institute of internal auditors, 2012).

Učinkovit sistem notranjih kontrol lahko navežemo tudi na zanesljive in verodostojne računovodske in druge informacijske sisteme. Dober informacijski sistem namreč že sam onemogoča posamezna dejanja, ki lahko vodijo v prevare, tako npr. lahko posamezne operacije v sistemu opravljajo le zaposleni z digitalnim potrdilom, knjiženje, likvidiranje in plačevanje računov opravljajo različne osebe, ipd.. Poleg omejevanja možnosti za nastanek prevar pa je dober računovodski sistem smiseln tudi za poslovanje podjetja v splošnem.

Člani nadzornih svetov in revizijskih komisij so prav tako zelo pomemben interni člen pri izvajanju nadzora nad poslovanjem družbe in delovanjem njene uprave. Vendar pa morajo biti za to, da lahko popolnoma razumejo delovanje ter poslovanje družbe in njun vpliv na računovodske izkaze, tudi ustrezno usposobljeni. Prav zadostna strokovna izobrazba, kompetence in neprestano izobraževanje bi članom nadzornih svetov ter revizijskih komisij lahko omogočili, da opazijo morebitne sumljive spremembe v računovodskih izkazih in poročilih ter tako preprečijo prirejanje računovodskih izkazov ter druge prevare (Slapničar, 2011, str. 20, 21).

Poslovodstvo podjetja in njegovi nadzorniki imajo torej na voljo pestro izbiro ukrepov, ki jih lahko sprejmejo oz. uvedejo v poslovanje podjetja z namenom zmanjšanja možnosti nastanka prevar in drugih kaznivih dejanj.

2 PREISKOVALNO RAČUNOVODSTVO KOT ODGOVOR NA PORAST PREVAR

Skrb za lastne interese, namesto za interese podjetja, pohlep ter masovno propadanje tako velikih kot majhnih podjetij – mnogi stečajni in prisilne poravnave ter razkrinkane velike goljufije podjetij, ki so bila nekoč uspešna, zgled družbe ali celo nagrajena za dobro poslovanje – so nekatere izmed značilnosti, s katerimi lahko opišemo stanje v današnji družbi oz. gospodarstvu. Kot že opisano v prejšnjem poglavju, v vseh odkritih primerih gospodarskega kriminala ne pride do kazenskega postopka, če pa že, velikokrat ne dobijo sodnega epiloga ali pa je sankcioniranje storilcev kaznivih dejanj milo in ni sorazmerno s posledicami, ki jih storjeno kaznivo dejanje pusti v družbi. Na tej točki se poraja vprašanje, ali bi bilo možno ter v primeru da, na kakšen način prispevati k večjemu številu odkritih prevar v gospodarstvu ter večji »dokazljivosti« storjenih kaznivih dejanj ter številnejšim obsodbam ter primernejšim kaznim in s tem posledično prispevati k pravičnejši družbi. Najpomembnejša sprememba, ki bi pripomogla k omenjenim premikom, je definitivno sprememba zakonodaje, v smislu zbiranja dokaznega gradiva, hišnih preiskav, samega poteka kazenskih postopkov, zastaralnih rokov, ipd., sama pa menim, da lahko k izboljšanju omenjene situacije veliko prispeva posebna veja računovodstva, imenovana preiskovalno računovodstvo. Strokovnjak za preiskovalno računovodstvo ima namreč znanja tako s področja preiskovanja, prava, računovodstva in revizije, ki jih med seboj povezuje in z njimi lahko sodeluje tako pri zbiranju dokazov v kazenskih postopkih kot pri njihovi predstavitvi na sodišču. V naslednjih podpoglavjih je predstavljeno preiskovalno računovodstvo ter njegova povezava s preiskovanjem prevar ter sodstvom.

2.1 Opredelitev pojma preiskovalno računovodstvo

Preiskovalno računovodstvo (ang. *forensic accounting*) je relativno nov, mlad vidik računovodstva, ki ga pod tem izrazom poznamo od leta 1946. Pojem forenzičen, ki pomeni dobeseden prevod iz angleške besede *forensic*, izvira iz latinske besede *forensis* in pomeni soden, javen, povezan s sodstvom ali sodiščem (Verbinc, 1997, str. 220). Preiskovalno računovodstvo (v strokovni literaturi pogosto tudi forenzično računovodstvo, forenzična revizija) torej lahko opredelimo kot računovodsko presojanje resnično in pošteno obravnavanih gospodarskih kategorij, njihovo prikazovanje ter poročanje o njih za sodne in poslovne potrebe z namenom preprečevanja, odkrivanja in dokazovanja odkritih prevar ali drugih kaznivih dejanj (Koletnik & Kolar, 2008, str. 119). Gre za znanstveno disciplino, ki se osredotoča na preiskovanje in analiziranje finančnih in drugih računovodskih informacij z namenom odkritja vzrokov za sumljive transakcije, ter njihovo preučevanje z namenom odkritja narave in obsega prevare in identificiranja njenih povzročiteljev (Bhattacharya & Kumar, 2008, str. 152). Mayungbe (2012) preiskovalno računovodstvo vidi kot prisposobo za most, ki povezuje računovodstvo in pravni oz. sodni sistem.

Preiskovalno računovodstvo je torej zelo specifična disciplina, računovodje, revizorji in drugi računovodski strokovnjaki pa navadno ne posedujejo hkrati več poglobljenih strokovnih znanj, ki so potrebna za opravljanje takšnih preiskav. Zato preiskovalno računovodstvo opravljajo strokovnjaki za preiskovalno računovodstvo oz. preiskovalni računovodje, ki imajo širok spekter specifičnih znanj, od računovodstva in revizije do preiskovalnih znanj ter različnih vrst prava. Njihova naloga je analizirati, preučiti in predstaviti zapletene finančne in računovodske podatke o posameznem dogodku oz. prevari na razumljiv in z dokazi podprt način.

Kljub nekaterim podobnostim je torej preiskovalno računovodstvo potrebno razlikovati od revizije. V nekaterih primerih so namreč informacije zbrane tekom procesa revidiranja lahko osnova za forenzično preiskavo, vendar pa je osnovni cilj revizije podajanje sodbe o računovodskih informacijah, osnovni cilj preiskovalnega računovodstva pa podajanje sodbe o potencialni nevarnosti ali dejanski prisotnosti kaznivih dejanj v delovanju posameznikov (Zaman Groff, 2010; Koletnik & Kolar, 2008, str. 119). Da gre za dve različni disciplini, pokaže tudi primerjava razlik med preiskovalnim računovodstvom in revizijo v Tabeli 1.

Tabela 1: Primerjava razlik med preiskovalnim računovodstvom in revizijo

<i>Preiskovalno računovodstvo</i>	<i>Revizija</i>
<ul style="list-style-type: none"> • se navadno uporablja kot odgovor na posamezen dogodek; 	<ul style="list-style-type: none"> • je zakonsko obvezna;
<ul style="list-style-type: none"> • preiskovalni računovodja mora posedovati »preiskovalno mentaliteto«; 	<ul style="list-style-type: none"> • revizor mora posedovati »poklicno skepso«;
<ul style="list-style-type: none"> • preiskovalni računovodja preiskuje finančne in računovodske informacije; 	<ul style="list-style-type: none"> • revizor ocenjuje skladnost s standardi in resničnost predstavljenih podatkov;
<ul style="list-style-type: none"> • rezultati oz. ugotovitve preiskave se uporabijo kot dokazno gradivo na sodišču ali za reševanje sporov; 	<ul style="list-style-type: none"> • cilj je pridobiti razumno zagotovilo, da so računovodski izkazi resničen in pošten prikaz finančnega in poslovnega stanja podjetja;
<ul style="list-style-type: none"> • preiskovalni računovodja se lahko osredotoča na navidezno nematerialne transakcije; 	<ul style="list-style-type: none"> • revizor se večinoma osredotoča na večje, pomembnejše transakcije;
<ul style="list-style-type: none"> • pokriva širše področje v primerjavi z revizijo in se ukvarja tako s finančnimi kot nefinančnimi zadevami. 	<ul style="list-style-type: none"> • je osredotočena zlasti na finančne izkaze podjetja in z njimi povezane zadeve.

Vir: Sage forensic accounting, 2013.

O tem, da preiskovalni računovodja pri svojem delu uporablja različna strokovna znanja in da ga zato ni mogoče enačiti z drugimi računovodskimi strokovnjaki, govori tudi naslednji

rek: »Računovodja gleda številke, preiskovalni računovodja pa njihovo ozadje« (Forensic accounting services, 2013).

2.2 Znanja in kompetence preiskovalnega računovodje

Preiskovalni računovodja mora za čim bolj pošteno, nepristransko in uspešno opravljanje svojega dela posedovati različna poglobljena strokovna znanja (poslovno-ekonomska, gospodarska, pravna, metodološka, ipd.) in veščine. Za temeljito razumevanje okolja, v katerem nastajajo prevare mora imeti tudi poglobljeno znanje o načinu delovanja poslovnih subjektov, njihove organiziranosti, poteku poslovanja, poslovođenja, ipd..

V sklopu načina obnašanja preiskovalnega računovodje in med njegovimi osebnostnimi lastnostmi so dobrodošle naslednje splošne značilnosti (Rosen, 2006, str. 259):

- neodvisnost in objektivnost,
- zavedanje, da obstaja več alternativnih pogledov na problem,
- posedovanje sposobnosti in poznavanje tehnik ocenjevanja in diagnosticiranja,
- učinkovito komuniciranje,
- potrpežljivost,
- vztrajnost,
- sposobnost ohraniti »mirno kri« v kritičnih situacijah,
- analitično razmišljanje.

Pri delu, kot ga opravlja preiskovalni računovodja, je potrebna tudi umska sposobnost oz. inteligenca uma, ki jo lahko opredelimo kot niz spretnosti, potrebnih za reševanje problemov (Koletnik & Kolar, 2008, str. 204). Značilnosti le-te so med drugim prilagodljivost, sposobnost nestrukturiranega oz. neorganiziranega pristopanja k reševanju posameznega problema, umik oz. oddaljitev od standardnih postopkov in temeljit pregled situacije za netipične opozorilne znake. Rosen (2006, str. 260) v svojem prispevku pravi, da zgolj »posedovanje znanja za izvedbo nekega izračuna ali kalkulacije ne pa tudi znanja za uporabo tega izračuna v realnosti, močno omeji zmožnost posameznika, ki želi postati preiskovalni računovodja, za napredovanje«.

V ZDA, kjer preiskovalni računovodje zelo pogosto sodelujejo v posameznih sodnih postopkih, je obvezni del izobraževanja za preiskovalnega računovodjo igranje vlog v namišljenem sojenju. Z igranim nastopanjem na sodišču študenti namreč dodobra spoznajo način delovanja sodnega sistema in se privadijo okolja, v katerem so kasneje pogosto prisotni, prav tako pa preko zagovarjanja vidika ene ali druge strani razvijajo tudi posamezne zmožnosti, ki jim kasneje pri opravljanju svojega poklica lahko olajšajo delo (npr. pogled na problem z različnih vidikov, predstavitev problematike, itd.).

Preiskovalni računovodja mora posedovati tudi veliko splošnega ekonomskega znanja (npr. aktualne statistike o brezposelnosti, inflaciji, gibanju valut, ipd.). Ves čas mora biti na tekočem tako z dogodki v družbi kot s spremembami v gospodarstvu, prav tako mu pri delu pomaga poznavanje aktualnih dogodkov kot tudi zgodovine. Vse to mu namreč lahko pomaga pri reševanju posameznega problema.

Ramaswamy (2007, str. 37) preiskovalnega računovodjo opredeli kot osebo, ki je delno detektiv delno računovodja, ki torej analizira, preiskuje, preizkuša in ocenjuje dokaze, na podlagi katerih lahko predstavi svoje ugotovitve v povezavi s posameznim dogodkom oz. prevaro. Da lahko svoje delo dovolj strokovno in skrbno opravi, po njegovem mnenju preiskovalni računovodja potrebuje znanja iz finančnega in poslovnega računovodstva, upravljanja in poslovanja podjetja, napredna računalniška znanja, dobro poznavanje zakonodaje in pravnega okolja, močne komunikacijske sposobnosti ter sposobnost kritičnega mišljenja.

Crumbley, Heitger in Smith (2003) navajajo naslednja področja znanj, ki bi jih moral vsebovati celovit program za izobraževanje preiskovalnih računovodij:

- osnovna računovodska znanja in znanja iz poslovnih financ - za razumevanje računovodskih izkazov in finančnih poročil ter trgov, na katerih delujejo;
- analiziranje računovodskih izkazov – za kritično analizo izkazov;
- gospodarsko in davčno pravo – za temeljito razumevanje pravnih elementov prevar;
- zakonodaja in upravljanje podjetij – za podrobno razumevanje vpliva posameznih predpisov na podjetje in njegovo obnašanje;
- informacijski sistemi – za razumevanje pretoka informacij;
- ocenjevanje podjetij – za uporabo kompleksnih metod odkrivanja skritih sredstev in prave vrednosti podjetja;
- kriminologija – za razumevanje različnih vidikov kazenskega prava;
- psihologija – za razumevanje človeškega vedenja, ki privede posameznika do različnih dejanj;
- poslovna etika – splošna etika in specifični profesionalni kodeksi za strokovnjake v računovodski in drugih podobnih strokah;
- poslovno komuniciranje – za jasno razumevanje in sporočanje izsledkov preiskave.

Izobraževanje za preiskovalnega računovodjo lahko pokriva pridobivanje različnih znanj, vendar pa v splošnem obsega naslednja področja (Ramaswamy, 2007, str. 34):

- splošno o prevarah, motivih za njih ter različnih vrstah prevar;
- podrobneje o prevarah znotraj organizacije, ki jih izvedejo zaposleni, dobavitelji ali kupci;

- odkrivanje prevar povezanih z računovodskim poročanjem in računovodskimi izkazi (tudi sistem delovanja notranjega kontroliranja);
- revidiranje in preiskovanje prevar v povezavi z notranjimi in zunanjimi revizijskimi postopki;
- zbiranje dokazov o prevarah ter njihovo dokumentiranje;
- nastop in predstavitev dokazov na sodišču.

Poleg vseh strokovnih znanj pa mora imeti preiskovalni računovodja tudi visoke moralne standarde in biti pošten. Pomembna je tudi čustvena inteligenca posameznika, ki pomeni »človekovo sposobnost prepoznavanja in obvladovanja lastnih čustev in čustev drugih, s katerimi poslovno ali kako drugače komuniciramo« (Koletnik & Kolar, 2008, str. 205).

Potrebno strokovno znanje torej preiskovalni računovodje pridobivajo z nenehnim izobraževanjem na omenjenih področjih in praktičnim delovanjem oz. pridobivanjem izkušenj (Koletnik & Kolar, 2008, str. 176-177). Od oktobra 2012 se je tudi v Sloveniji možno posebej izobraževati za preiskovalnega računovodjo in sicer na Sekciji forenzičnih računovodij, ki deluje v okviru ZRFR Slovenije.

V Sloveniji od 1. januarja 2012 v okviru ZRFR Slovenije deluje posebna sekcija, t.j. Sekcija forenzičnih računovodij (v nadaljevanju Sekcija), ki je bila ustanovljena z namenom uresničevanja naslednjih ciljev (Sekcija forenzičnih računovodij, 2013):

- skrbeti za organizirano delovanje nosilcev preiskovalne dejavnosti v Sloveniji v obliki posebne sekcije (združenja), katere člani so lahko posamezniki, ki so zainteresirani za profesionalno delo in spremljanje razvoja v tej dejavnosti;
- prispevati k dvigu poslovne kulture in ugleda podjetij in drugih poslovnih oseb ter celotne družbe (spoštovanje pravnih norm, poslovno-organizacijskih ter etičnih pravil, prisotnost visoke zavesti za preprečevanje in odpravljanje prevar ter drugih nedovoljenih dejanj);
- slediti razvoju preiskovalnega računovodstva po svetu in skladno z najnovejšimi dognanji in rešitvami razvijati veljavne doktrine preiskovanja prevar in drugih nedovoljenih dejanj v delovanju podjetij ter skrbeti za prepoznavnost in uveljavljanje preiskovalnega računovodstva na področju preiskovanja prevar;
- postati nosilka razvoja in udejanjanja preiskovalnega računovodstva v slovenskem prostoru tako za pravosodne kot poslovne potrebe;
- izobraževati preiskovalne veščake s specifičnimi poslovno-ekonomskimi in pravnimi znanji, ki se profesionalno ukvarjajo s preprečevanjem, odkrivanjem in odpravljanjem prevar in drugih nedovoljenih dejanj;
- zagotavljati organizirano izobraževanje za naziv preizkušeni forenzični računovodja, ki je primerljivo podobnim izobraževanjem v tujini;

- zagotavljati strokovno oporo zakonitega in moralno neoporečnega delovanja podjetij ter drugim uporabnikom tovrstnih vedenj in znanj pri preprečevanju, odkrivanju in odpravljanju kaznivih in drugih nedovoljenih poslovno-ekonomskih dejanj.

V oktobru 2012 je Sekcija pričela s prvim izobraževalnim programom za pridobitev strokovnega naziva veščaka za forenzično računovodstvo, t.j. nazivom preizkušeni forenzični računovodja. Pogoji za pridobitev tega strokovnega naziva so naslednji (Sekcija forenzičnih računovodij, 2012, 6. člen):

- zaključen najmanj študijski program prve stopnje s področja poslovno-ekonomskih ved, pravnih ved, upravnih ved ali varstvenih ved po zakonu, ki ureja visoko šolstvo, oz. najmanj tej stopnji enakovredna izobrazba;
- visoka raven aktivnega znanja slovenščine;
- kandidat ni bil pravnomočno obsojen za kaznivo dejanje zoper premoženje ali gospodarstvo oz. je bila kazen izbrisana iz kazenske evidence,
- kandidat mora imeti vsaj pet let ustreznih delovnih izkušenj na področju računovodstva, revizije, davščin, financ, varstva in/ali podobnih področij, od tega najmanj tri leta ustreznih delovnih izkušenj v zadnjih petih letih.

Izobraževanje za pridobitev strokovnega naziva je sestavljeno iz dveh delov in sicer opravljanja strokovnih izpitov iz posameznih učnih enot ter priprave in zagovora zaključnega dela. Kandidati, ki se izobražujejo za strokovni naziv, opravljajo izpite iz naslednjih področij (Sekcija forenzičnih računovodij, 2012, 10. člen):

- računovodstvo,
- doktrina forenzičnega računovodstva,
- manipulacije in preiskovanja v računovodstvu,
- manipulacije in preiskovanja v financah,
- manipulacije in preiskovanja v informacijski tehnologiji,
- manipulacije in preiskovanja na področju davščin,
- kazensko materialno in kazensko procesno pravo ter
- kriminalistika.

Kandidatu, ki uspešno opravi vse strokovne izpite in zagovor zaključnega dela ter ima zadosten obseg ustreznih delovnih izkušenj, Sekcija izda potrdilo o pridobitvi strokovnega naziva preizkušeni forenzični računovodja ter ga vpiše v register preizkušenih forenzičnih računovodij.

Za komentar ob skorajšnjem zaključku izobraževanja prve generacije preizkušenih forenzičnih računovodij v Sloveniji sem prosila tudi predstavnike Sekcije (Priloga 1). V prvi izobraževalni program za pridobitev omenjenega strokovnega naziva se je oktobra

2012 vpisalo 14 kandidatov, med njimi kriminalisti, tožilci, revizorji in računovodje, vsi z večletnimi praktičnimi izkušnjami. Na Sekciji pričakujejo, da bodo vsi vpisani kandidati izobraževanje uspešno zaključili in s tem pridobili strokovni naziv.

Mnenja kandidatov o izobraževanju ter znanjih, ki jih na Sekciji pridobivajo v okviru posameznega predmeta kot tudi za celoten izobraževalni program, kažejo na veliko zadovoljstvo kandidatov. Mnenja strokovne javnosti s tega področja so zelo pozitivna in podpirajoča, enako velja za uporabnike storitev preiskovalnega računovodstva, medtem ko ima ostala javnost, ki nima »interesa, da bi to dejavnost spoznala«, indiferenten oz. »pavšalno negativen« odnos (v smislu »tega ne potrebujemo«).

2.3 Način in področja dela v okviru preiskovalnega računovodstva

Preiskovalno računovodstvo je v gospodarstvu zelo široko uporabno. V nadaljevanju so navedene različne situacije ter področja, na katerih lahko sodeluje preiskovalni računovodja.

V Sekciji forenzičnih računovodij (Izobraževanje, 2013) kot področja dela preiskovalnega računovodje navajajo naslednja področja:

- strokovno preiskovanje in na podlagi le-tega poročanje ter dajanje neodvisnih in nepristranskih mnenj naročnikom o izsledkih preiskovanja;
- preiskovanje gospodarsko-kriminalnih in drugih nedovoljenih poslovnih dejanj;
- strokovna podpora poslovodstvu, nadzornikom in drugim deležnikom pri preprečevanju, odkrivanju in odpravljanju gospodarsko-kriminalnih in drugih nedovoljenih poslovnih dejanj;
- strokovna pomoč pravosodnim organom pri odkrivanju pravilnosti ter zakonitosti poslovanja (posebno z vidika pregona gospodarsko-kriminalnih dejanj) v poslovnem življenju;
- opravljanje izvedenskih storitev v kazenskih in civilnopravnih zadevah.

Koletnik & Kolar (2008, str. 178) podrobneje opredelita področja, na katerih lahko preiskovalni računovodja nudi svojo pomoč podjetjem in sicer z opravljanjem naslednjih storitev:

- strokovne rešitve za preprečevanje in odkrivanje prevar;
- preiskovanje finančnega poslovanja;
- pregled in presoja posameznih poslovnih dogodkov in njihovega vpliva na poslovanje;
- analiza vpliva možnih ali izvedenih prevar na finančni položaj podjetja;
- pomoč pri reševanju poslovnih sporov v arbitraži, sodni ali izvensodni poravnavi;

- pomoč pri sprejemanju ukrepov za omilitev posledic škodljivih, razdrtih ali neizpolnjenih pogodb;
- preiskovanje vzrokov za izgubljene zasluge ali dobičke;
- presojanje in ocenjevanje poslovanja podjetja in napovedovanje gospodarskih težav podjetja ter na podlagi napovedi razvijanje modelov za napovedovanje prevar in analiziranje dokazov;
- presojanje in ocenjevanje primernosti podatkov in drugih osnov, zbranih za strateško načrtovanje poslovanja podjetja;
- preizkušanje in ocenjevanje zanesljivosti podatkov, potrebnih za izpeljavo možnega prevzema ciljnega podjetja ali združitve dveh podjetij;
- preizkušanje in ocenjevanje podatkov za presojo dejanskega finančnega položaja in uspeha podjetja;
- priprava izvedeniških mnenj, dokazov in pomoč v sodnih procesih ali odškodninskih zahtevkih za izterjavo škode, povzročene s prevaro ali drugim nelegalnim dejanjem;
- svetovanje pri preprečevanju kaznivih dejanj in pri sodnem pregonu v primeru kaznivih dejanj zaposlencev.

Preiskovalni računovodja je lahko vključen v preiskovanje in analiziranje finančnih dokazov, razvoj programov za analizo in predstavitev finančnih dokazov, predstavitev svojih ugotovitev v podjetju ter pomoč v pravnih postopkih, vključno s pričanjem na sodišču v vlogi izvedenca in pripravo dokaznega gradiva (Owojori & Asaolu, 2009, str. 185).

Preiskovalni računovodja lahko v različnih situacijah tako v podjetju kot drugih institucijah nastopa v eni izmed naslednjih vlog (Koletnik & Kolar, 2008, str. 211):

- neodvisni veščak – kadar preiskuje in ocenjuje strokovno pravilnost in etično neoporečnost delovanja preiskovanca;
- svetovalec – kadar svetuje naročniku v primeru ugotavljanja in spoznavanja neoporečnosti preiskovanca ali preiskovanega dogodka;
- posrednik oz. mediator – kadar pomaga pri usklajevanju mnenj strank z različno predstavo o resničnosti in poštenosti poslovnega dogodka.

V raznih sodnih procesih na sodišču lahko preiskovalni računovodja sodeluje v vlogi sodnega izvedenca. V Zakonu o sodiščih (Ur.l. RS, 94/2007, 84. člen, v nadaljevanju ZS) je sodni izvedenec opredeljen kot oseba, imenovana za neomejen čas, s pravico in dolžnostjo, da sodišču na njegovo zahtevo poda izvid in mnenje glede strokovnih vprašanj, za katera tako določa zakon ali glede katerih sodišče oceni, da pri njihovi presoji potrebuje pomoč strokovnjaka. Imenovanje sodnega izvedenca ter vsebino in način opravljanja posebnega preizkusa strokovnosti urejata 12. poglavje ZS ter Pravilnik o izvedencih in sodnih cenilcih.

Preiskovalni računovodja lahko nudi izvedenske storitve tudi davčnemu inšpektorju ali drugemu državnemu organu, zadolženemu za pobiranje davkov in prispevkov, npr. preko preiskovanja in odkrivanja okoliščin in dejanj oseb, ki so državnim organom posredovali nepravilne podatke o davčno pomembnih dogodkih, preko pomoči pri odkrivanju davčnih prevar z rekonstrukcijo poslovnih dogodkov, procesov ali stanj, za katere ni vidnih ali ustreznih podlag ali sledi (Koletnik & Kolar, 2008, str. 190).

Osnovna naloga preiskovalnega računovodje je presojanje poslovanja s ciljem preiskati in oceniti potencialne ali uresničene prevare ter druga nedovoljena dejanja (Koletnik & Kolar, 2008, str. 124). To presojanje poslovanja je lahko preventivne (preprečevalne) ali kurativne (popravljalne) narave.

2.3.1 Preventivno presojanje poslovanja

V okviru preventivnega presojanja preiskovalni računovodja preučuje in ocenjuje posamezna dogajanja, procese in stanja ter poklicno vedenje posameznikov na ravni priprave podlag za poslovno odločanje (Koletnik & Kolar, 2008, str. 124). V okviru presojanja posameznih področij, ki so pomembna z vidika preprečevanja prevar, preiskovalni računovodja izvaja in opravlja različne preveritve (Koletnik & Kolar, 2008, str. 127 - 140):

1. Na področju sistema za obvladovanje poslovnih tveganj in notranjih kontrol preiskovalni računovodja:
 - spoznava zasnove in ureditve sistema;
 - ugotavlja popolno identificiranje vseh poslovnih tveganj podjetja;
 - ocenjuje mehanizme posloводства za ocenjevanje velikosti vpliva in verjetnosti nastopa neugodnih poslovnih dogodkov;
 - ocenjuje ukrepe posloводства za obvladovanje poslovnih tveganj in njihovo vključitev v sistem.

2. V okviru neoporečnosti posloводства ter drugih sodelavcev in poslovnih partnerjev preiskovalni računovodja poizveduje o posameznem preiskovancu in njegovih:
 - znanjih (šolanje, dodatna izobraževanja, znanja s področja poslovoidenja podjetij);
 - veščinah (dosedanje izkušnje, pridobljene v vrhovnem poslovoidstvu, kriznih, uspešnih in drugih razmerah poslovoidenja ter razmerah domače in svetovne konkurence);
 - odlikah (inteligenca, ugled v podjetju in zunaj njega, prejete nagrade in priznanja).

3. Na področju sistema za varovanje sredstev, podatkov in informacij preiskovalni računovodja preverja in presoja:

- delovanje različnih načinov varovanja (onemogočanje dostopa v poslovne prostore, nadzorne sisteme) in njihove ustreznosti;
 - ustreznost varovanja zaupnih podatkov in informacij (zaupni osebni podatki poslovodstva, zaposlencev, kupcev, poslovnih partnerjev ter druge intelektualne lastnine in poslovnih skrivnosti).
4. Na področju preprečevanja pranja denarja in financiranja terorizma preiskovalni računovodja preverja načine ravnanja z denarjem v podjetju (sprejem, izročitev, menjava, hramba in razpolaganje z denarjem) ter skladnost le-teh z zakonsko določenimi ukrepi.
 5. Preiskovalni računovodja presoja tudi delovanje in izvajanje raznih drugih ukrepov za preprečevanje prevar in drugih oblik gospodarskega kriminala (npr. ozaveščanje zaposlenih, posebna izobraževanja za notranje revizorje, ipd.).

V procesu presojanja in preiskovanja poslovanja lahko preiskovalni računovodja sodeluje z različnimi strokovnjaki znotraj ali zunaj podjetja (računovodje, strokovnjaki za informacijsko tehnologijo, idr.) (Koletnik & Kolar, 2008, str. 179).

Preiskovalni računovodja torej s svojimi preveritvami in delovanjem pomaga v podjetju ustvariti okolje, ki ni ugodno za nastanek prevar in vsebuje elemente, ki preprečujejo prevare. Tako storitev bi lahko opredelili kot preventivni pregled poslovanja.

V tujini so poleg podpore v sodnih postopkih takšni preventivni pregledi poslovanja podjetja najbolj pogosto delo preiskovalnih računovodij. Tudi v Sloveniji posamezna podjetja opravljajo storitve, ki naročniku pomagajo bolje obvladovati tveganja in s katerimi se lahko izboljšajo posamezne dejavnosti v podjetju (npr. notranje kontrole) in tako poskrbijo za boljšo zaščito. Takšni pregledi torej niso obvezni, ampak se podjetja sama po potrebi odločajo za njih.

2.3.2 Kurativno presojanje poslovanja

Nasprotno od preventivnega pa *kurativno presojanje* preiskovalni računovodja uporablja takrat, ko je bila prevara že storjena oz. za njo obstaja velik sum (Koletnik & Kolar, 2008, str. 125). V teh primerih preiskovalni računovodja naknadno presoja vsebino prevare, nosilce, motive in posledice ter o njih poda neodvisno in nepristransko mnenje, podprto z ustreznimi dokazi.

Pri preiskovanju in odkrivanju prevar ter drugih nedovoljenih dejanj se preiskovalni računovodja v veliki meri zanaša na svoje občutke in instinkt, vendar pa si pri preiskovanju lahko pomaga tudi z nekaterimi bolj zanesljivimi načini in metodami raziskovanja (Bhattacharya & Kumar, 2008, str. 152). Ena takšnih tehnik oz. orodij je t.i. Benfordov

zakon (ang. *Benford law*), ki ga lahko opredelimo kot empirično opredeljen trend »naravnega« zaporedja števil (števila niso umetno izbrana), s pomočjo katerega lahko določimo specifično razporeditev posameznih števil. Pristop je uporaben predvsem pri odkrivanju prevar, podkrepljenih s spreminjanjem podatkov v poslovnih knjigah podjetja. Le-te so namreč vodene po načelu dvostavnega knjigovodstva, kar pomeni, da vsak poslovni dogodek vpliva na spremembo vsaj dveh postavk v poslovnih knjigah. Pri prevari, v kateri prevarant posega v poslovne knjige in spreminja posamezne vrednosti postavk v njih, so torej posamezne številke umetno izbrane in torej izstopajo iz »naravnega« zaporedja, ki ga lahko določimo na podlagi vzorčenja računovodskih podatkov, in jih je torej možno odkriti s pomočjo Benfordovega zakona.

Forenzična preiskava, ki jo opravi preiskovalni računovodja, je sestavljena iz štirih korakov (Koletnik & Kolar, 2008, str. 264):

1. korak: Prepoznavanje problema in načrtovanje preiskave

V začetku preiskave se preiskovalni računovodja osredotoči na vprašanje, kako je bil dejanski ali potencialni problem identificiran oz. prepoznan, ter na analizo okoliščin prevare. Na tej podlagi preiskovalni računovodja začne z izdelavo načrta preiskave.

2. korak: Zbiranje dokazov

Zbiranje dokazov vključuje pridobivanje podatkov o posameznih osumljenih osebah, pridobivanje izvirnih dokumentov ter druge poizvedbe. Vsi dokazi, ki jih zbere preiskovalni računovodja, morajo biti zanesljivi, uporabni, nezavajajoči ter pridobljeni na zakonit način.

3. korak: Preučevanje in ovrednotenje dokazov

Preiskovalni računovodja preuči in ovrednoti pridobljene dokaze, ali so primerni in zadostni za dokončen sklep v povezavi s prevaro, ter po potrebi opravi dodatne poizvedbe ali preiskave.

4. korak: Sestava poročila in poročanje o odkritjih preiskave

V poročilu preiskovalnega računovodje so na razumljiv način predstavljeni vsi zbrani dokazi in ugotovljena dejstva ter na njihovi podlagi oblikovan sklep in končna sodba o prevari.

2.4 Razvoj preiskovalnega računovodstva v svetu

Vloga preiskovalnega računovodstva je zaradi spreminjajočega in razvijajočega se gospodarstva skozi čas postajala čedalje pomembnejša. V naslednjih podpoglavjih je

predstavljena kratka zgodovina preiskovalnega računovodstva ter njegov razvoj v današnjem času.

2.4.1 Začetki preiskovalnega računovodstva

Začetki preiskovalnega računovodstva segajo v čase Starega Egipta približno 3.000 pred našim štetjem. V tistem obdobju so pisarji, ki so jih poimenovali »oči in ušesa Faraona«, bedeli nad Faraonovim premoženjem (Rasey, 2012).

Prisotnost računovodskih strokovnjakov v kazenskih obravnavah se je pojavila precej pozneje, prvič je namreč računovodja kot »sodni izvedenec« sodeloval v sodnem procesu leta 1817 (sodni proces Meyer v. Sefton). V 30. letih prejšnjega stoletja pa lahko zasledimo pomembnejše primere, kjer so se organi pregona začeli posluževati raznih računovodskih strokovnih praks. Leta 1931 sta ameriški Davčni urad in FBI, katerega uslužbenec je bil tudi Frank J. Wilson, dosegla obsodbo mafijca Al Capona, ki so mu dokazali utajo davkov, kar pa brez strokovnjakov s področja računovodstva ne bi bilo mogoče. Wilson, ki je imel pomembno vlogo pri obsodbi Al Capona, je s svojim delom vplival na vedno večji sloves preiskovalnega računovodstva. Njegova metodologija je postala široko uporabna praksa pri zasledovanju in kazenskem pregonu finančnega kriminala. Wilson je delo nadaljeval v ameriški Tajni službi (ang. Secret Service) in izoblikoval tudi program za preprečevanje ponarejanja denarja (Rasey, 2012).

Izraz preiskovalno računovodstvo pa sta med prvimi definirala Maurice E. Peloubet leta 1946 v eseju »Preiskovalno računovodstvo: Njegova vloga v današnji ekonomiji« ter Max Lourie leta 1953 v članku »Preiskovalno računovodstvo« in ga opredelila kot uporabo računovodstva v povezavi s pravnimi oz. sodnimi postopki. V začetnem obdobju se je izraz preiskovalno računovodstvo navezoval predvsem na sodelovanje računovodij v kazenskih postopkih, sodno izvedenstvo ter pričanje na sodišču. Širše in pogosteje se je pojem v znanstveni literaturi začel pojavljati v začetku 80. letih prejšnjega stoletja.

Leta 1988 je bilo v ZDA ustanovljeno Združenje pooblaščenih preiskovalcev prevar (ang. *Assosiation of Certified Fraud Examiners* ali *ACFE*), leta 1992 Ameriški inštitut za forenzične izvedence (ang. *American College of Forensic Examiners* ali *ACFEI*), t.j. prvo svetovno združenje za forenzične izvedence vseh strok, znotraj njega pa leta 1997 Ameriški odbor za preiskovalno računovodstvo (ang. *American Board of Forensic Accountants*) (Rasey, 2012). Leta 2000 je začel z objavami *The Journal of Forensic Accounting, Auditing, Fraud and Taxation*. Kot že omenjeno je bil leta 2002 sprejet Sarbanes-Oxleyev zakon, ki je določil obvezno ustanovitev odbora za javni nadzor nad delovanjem revizijskih družb, ki je začel skrbeti za razvoj revizijskih standardov in zagotavljal usklajenost pri revidiranju. To je posledično vplivalo tudi na vedno večji pomen preiskovalnega računovodstva.

2.4.2 Vzpon preiskovalnega računovodstva v obdobju odmevnih računovodskih škandalov

Na področju preprečevanja in preiskovanja gospodarskega in finančnega kriminala, sploh t.i. kriminala belih ovratnikov, ima preiskovalno računovodstvo zelo velik pomen. Kot smo spoznali v prejšnjem podpoglavju, ne gre za povsem novo disciplino, so pa k vedno večji prepoznavnosti in popularnosti preiskovalnega računovodstva danes v času gospodarske in finančne krize pripomogla razkritja škandalov družb, kot so Lehman Brothers, Enron, World.com, Goldman Sachs, idr. (Mayungbe, 2012).

Eden najbolj odmevnih škandalov s preloma tisočletja je prav gotovo propad podjetja Enron, v preiskavo katerega je bilo vključeno veliko število preiskovalnih računovodij. Val finančnih škandalov, ki so jih v prvi vrsti povzročili slabo upravljanje in prevarantske finančne aktivnosti, je spodkopal zaupanje javnosti in finančnih investitorjev v računovodska in revizijska poročila in pokazala se je potreba po uporabi praks, ki bi presegle običajne računovodske prakse, katerih glavni cilj je zgolj preveritev usklajenosti poslovnih knjig z različnimi zakoni in standardi (Mayungbe, 2012). Ker se je močno povečalo število prevar, izvedenih preko zapletenih računovodskih programov, kreativnega računovodstva, manipuliranja z dokumenti in ponarejanjem poslovnih knjig, se je pojavila potreba po novem načinu prepoznavanja in odkrivanja prevar, kjer so potrebna finančna, računovodska, revizijska in pravna znanja ter preiskovalne veščine.

2.4.3 Prisotnost in organiziranost preiskovalnega računovodstva v svetu

Preiskovalno računovodstvo je torej dokaj mlada veja računovodstva in je posledično različno razvito po državah po svetu. Kanada, Francija, Velika Britanija so nekatere izmed držav, kjer je preiskovalno računovodstvo tako ali drugače že uveljavljeno. Preiskovalno računovodstvo uporabljajo v okviru podpore v sodnih postopkih, veliko pa je tudi zasebnih podjetij, ki nudijo storitve preiskovalnega računovodstva.

V nadaljevanju je podrobneje predstavljen razvoj in organiziranost preiskovalnega računovodstva v Združenih državah Amerike, kjer je le-to že popolnoma integrirano v gospodarstvo. Največ institucij ter zasebnih podjetij, ki nudijo storitve preiskovalnega računovodstva, je namreč lociranih v ZDA, prav tako imajo ZDA več vrst izobraževanj za preiskovalnega računovodjo, največ raziskav s tega področja opravijo ameriški akademiki.

ZDA imajo najbolj razvito področje preiskovalnega računovodstva. Organi pregona, tudi Federal Bureau of Investigation (FBI) in Central Intelligence Agency (CIA), imajo v svojih vrstah strokovnjake s tega področja, teh agentov je v okviru FBI več kot 600. Preiskujejo kompleksne oblike gospodarskega kriminala kot npr. pranje denarja, spletni kriminal, prevare v okviru finančnih institucij in drugo.

V ZDA običajno izobraževanje za področje preiskovalnega računovodstva poteka v sklopu dveh do petih seminarjev (Seda & Peterson Kramer, 2008, str. 3). Nekatere univerze nudijo poseben dodiplomski in podiplomski študij preiskovalnega računovodstva, druge univerze nudijo celo ločen študij preiskovanja finančnega kriminala in preiskovanja gospodarskega kriminala. V ZDA poklic preiskovalnega računovodje velja za enega najbolj »vročih« poklicev ta hip, vendar pa je razkorak med ponudbo in povpraševanjem po teh strokovnjakih s tega področja še vedno velik. Razlog je po rezultatih raziskave iz leta 2008 (Seda & Peterson Kramer, 2008, str. 7) predvsem v premalo podrobnem in specializiranem izobraževanju za ta poklic.

Decembra 2003 so na Univerzi v Zahodni Virginiji razvili model (vzorec) učnega načrta za preiskovalno računovodstvo na nivoju dodiplomskega študija, ki pripomore k oblikovanju intelektualnih sposobnosti potrebnih za začetno izvajanje forenzičnih preiskav in analiz v konstantno spreminjajočem se gospodarskem okolju (Houck, Kranacher, Morris, Riley, Robertson, Wells, 2006, str. 68). Na podlagi modela so izoblikovali smernice, ki jih univerze, revizijske hiše ter druge zasebne in javne družbe lahko uporabljajo v svojih učnih načrtih in z njimi bodočim študentom in zaposlencem nudijo znanja in veščine potrebne za vstop na področje preiskovalnega računovodstva.

Istega leta so na Univerzi Florida Atlantic predstavili prvi »vodstveni« magistrski študij (ang. *executive master's program*) na področju preiskovalnega računovodstva, namenjen predvsem posameznikom, ki imajo redno zaposlitev in bi radi nadgradili in izpopolnili svoje znanje iz računovodstva s poudarkom na preiskovalnem računovodstvu (Young, 2008, str. 594). Program je bil usklajen s prej omenjenim modelom učnega načrta za preiskovalno računovodstvo in prilagojen za lastne potrebe. Magistrski študij, ki poteka 2 leti, je razdeljen na dva dela, splošnega in »preiskovalnega«, znotraj vsakega 5 predmetov. Študenti tega programa so navadno starejši in izkušenejši od običajnih študentov, računovodski in drugi strokovnjaki z visoko izobrazbo.

Poleg posameznih univerz v ZDA izobraževanja za naziv preiskovalnega računovodje nudi več neodvisnih organizacij:

- Združenje pooblaščenih preiskovalcev prevar (ACFE) za naziv pooblaščen preiskovalec prevar (CFE),
- Ameriški inštitut za forenzične izvedence (ACFEI) za naziv pooblaščen forenzični računovodja.
- Združenje pooblaščenih strokovnjakov za prevare (ang. *Association of certified fraud specialists*) za naziv pooblaščenega strokovnjaka za prevare,
- Združenje preiskovalnega računovodstva Severne Amerike (ang. *Forensic accounting society of North America*).

Raziskava, ki sta jo skozi obdobje 1998 do 2004 opravljala Teksaško združenje pooblaščenih zunanjih revizorjev (ang. Texas Society of CPA's) in Ameriški institut pooblaščenih zunanjih revizorjev (ang. American Institut of CPA's oz. AICPA), je pokazala, da kljub vedno večjemu zanimanju in povpraševanju (tudi izobraževanju) po storitvah preiskovalnega računovodstva odstotek revizijskih družb, ki nudijo takšne storitve ostaja okrog 23 %, pri tem glavnino vseh družb predstavljajo velike revizijske družbe (Watters, Casey, Humprey & Linn, 2007, str. 91). Kot razloge za takšne rezultate raziskave Watters, Casey, Humprey in Linn (2007, str. 93) vidijo naslednje:

- vedno večje število drugih vrst družb (bodisi pravnih, finančnih, zavarovalniških oz. državnih), ki zaposlujejo strokovnjake preiskovalnega računovodstva in posledično nudijo takšne storitve;
- revizijske družbe lahko preiskovalno računovodstvo vidijo kot nedobičkonosno oz. so z vstopom na to področje povezani previsoki stroški – to lahko povežemo tudi z dejstvom, da je večina družb na tem področju velikih;
- univerzitetno izobraževanje za področje preiskovalnega računovodstva je pomanjkljivo, zelo malo univerz vključuje preiskovalno računovodstvo v svoj učni načrt.

2.5 Pomen preiskovalnega računovodstva na področju preprečevanja in pravočasnega odkrivanja prevar

Velik vpliv ter pomen preiskovalnega računovodstva na področju preprečevanja in pravočasnega odkrivanja prevar je razviden iz mnogih raziskav, ki so jih opravili akademiki in strokovnjaki s celega sveta. Na področju preprečevanja in pravočasnega odkrivanja računovodskih prevar je v svetu opravljenih veliko raziskav ter analiz. V nadaljevanju so predstavljeni izsledki treh pomembnejših tujih raziskav z različnih vidikov preiskovalnega računovodstva.

2.5.1 *Vpliv zakonskih predpisov in revizijskih standardov na razvoj oziroma vključitev preiskovalnega računovodstva v revizijski postopek*

Sprejetje Sarbanes-Oxleyevega zakona leta 2002, ustanovitev odbora za javni nadzor nad delovanjem revizijskih družb (PCAOB) in sprejetje 99. ameriškega standarda o zunanjem revidiranju (ang. *Statement on Auditing Standards No. 99* oz. *SAS 99*) so med drugim vplivali na to, da je odkrivanje prevar postalo eden izmed pomembnih ciljev revizijskega dela. Zakonski okvir v ZDA nakazuje potrebo po združitvi skupnih točk med preiskovalnim računovodstvom in revizijo, za to povezavo pa je nujna podpora ključnih oseb znotraj računovodske stroke. Na tej podlagi je James A. DiGabriele, profesor na Državni univerzi v Montclairu, naredil raziskavo, v kateri je želel ugotoviti, ali se računovodski akademiki, revizorji in strokovnjaki preiskovalnega računovodstva, strinjajo in zavedajo, da novi zakonski predpisi in revizijski standardi vplivajo na spremembo oz.

prilagoditev strokovnega profila revizorja (DiGabriele, 2009, str. 109). Odkrivanje prevar, kot ena izmed »novih« prioritet revizijskega procesa, namreč vpliva tudi na prilagoditev strokovnih znanj, ki jih mora revizor posledično imeti, da poveča verjetnost odkrivanja prevar.

Avtor se je v raziskavi osredotočil na mnenja treh ključnih delov računovodske stroke: akademikov, ker so tisti, ki predajajo znanje bodočim računovodskim strokovnjakom; revizorjev, ker so v samem centru te spreminjajoče se paradigme; ter preiskovalnih računovodij, ker je njihovo znanje, vodenje ter bodoče sodelovanje v revizijskem procesu ključnega pomena za potrebno spremembo.

Raziskava je bila izvedena med 1.500 strokovnjaki računovodske stroke, med katerimi so tretjino predstavljali:

- računovodski akademiki - naključno izbrani izmed članov kateder za računovodstvo različnih fakultet po ZDA;
- revizorji – s pomočjo spletnega brskalnika naključno izbrani zaposleni v revizijskih družbah;
- strokovnjaki preiskovalnega računovodstva - naključno izbrani izmed baz članov organizacij, kot so Združenje pooblaščenih ocenjevalcev vrednosti (ang. National Association of Certified Valuation Analyst), Ameriški odbor za preiskovalno računovodstvo, Združenje pooblaščenih preiskovalcev prevar in Oddelek za ocenjevanje vrednosti, preiskovalne ter sodne storitve (ang. *AICPA Business Valuation and Forensic and Litigation Service Section*), ter zaposlenih v družbah, ki opravljajo storitve preiskovalnega računovodstva.

Od vseh poslanih je v anketi sodelovalo 253 anketirancev (16,9 %), od tega 40 % akademikov, 29 % revizorjev ter 31 % preiskovalnih računovodij.

Anketiranci so se najbolj strinjali s trditvijo, da Sarbanes-Oxleyev zakon, Poročilo o revizijskih standardih št. 99, ustanovitev odbora (PCAOB) in naraščajoča odgovornost za odkrivanje prevar povečuje potrebe revizorjev, da posedujejo osnovne veščine preiskovalnega računovodstva. Prav tako so se anketiranci strinjali, da bi bilo smotno vključiti preiskovalne (forenzične) revizijske postopke v revizijske programe v primeru, da bo bodoče povpraševanje po revizorjih odvisno od revizorjevih sposobnosti odkrivati in preprečevati prevare, ter da bi bilo smotno uvesti več izobraževanja s področja preiskovalnega računovodstva. Največje nestrinjanje so anketiranci pokazali s trditvijo, da skladno s SAS 99 s tehniko viharjenja možganov lahko zadovoljivo pokrijemo področje odkrivanja prevar znotraj revizijskega procesa.

Rezultati raziskave kažejo, da ima preiskovalno računovodstvo pomembno mesto v revizijskem procesu in da bodo revizorji zaradi spreminjajočega se trga morali k svojemu znanju vključiti tudi večšine preiskovalnega računovodstva.

2.5.2 Vključitev preiskovalnega računovodstva v izobraževalni sistem za potrebe svetovanja v sodnih postopkih in sodnega izvedenstva

Strokovni prispevek, ki sta ga pripravila Lester E. Heitger, profesor na Državni univerzi v Missouriju, in Dan E. Heitger, izredni profesor na Univerzi v Miamiu, se osredotoča na »sodni« vidik preiskovalnega računovodstva (podpora v sodnih postopkih, sodno izvedenstvo) ter predstavi pomen posebnih znanj in izkušenj, ki jih posameznik lahko pridobi tekom študija preiskovalnega računovodstva (Heitger & Heitger, 2008, str. 561). Avtorja sta namreč sodelovala pri vzpostavitvi in oblikovanju dodiplomskega študijskega programa preiskovalnega računovodstva na Univerzi v Indiani.

V prispevku avtorja razpravljata o naravi podpornih storitev v sodnih postopkih, sodnega izvedenstva in preiskovalnega računovodstva v sodnih postopkih v ZDA. Dejstvo, da gre za tuj prispevek moramo upoštevati skozi celotno besedilo, saj imajo ZDA precej specifično strukturo pravnega in sodnega sistema ter način njegovega delovanja. Kot je pokazala raziskava iz leta 2007 (v Heitger & Heitger, 2008, str. 562), je bilo med letoma 2006 in 2007 kar 83 % ameriških podjetij v vsaj enem sodnem postopku (na podlagi tožbe). To posledično pomeni tudi povečano potrebo po sodnih izvedencih in drugih preiskovalnih strokovnjakih. Avtorja predstavita več situacij v okviru sodnih postopkov, pri katerih bi lahko pomagali preiskovalni računovodje (AICPA, 2001):

- identifikacija problema v posameznem postopku,
- ugotavljanje dejstev, njihovo preiskovanje ter analiza pridobljenih podatkov,
- dokumentiranje ugotovitev,
- izvedensko pričanje,
- splošna pomoč pri sodni obravnavi ter podpora po končanem postopku,
- pomoč pri poravnava, pogajanjih, arbitražah, mediaciji, ter
- izobraževanje.

Preiskovalni računovodje lahko nudijo odvetnikom različne informacije in nasvete z računovodskega in finančnega področja v povezavi s postopkom. Nastopajo lahko tudi kot priče v posameznih postopkih, dobrodošli so v primeru, ko bi sodišče ali porota lahko napačno oz. sploh ne razumeli posameznih dilem z računovodskega oz. finančnega področja. Avtorja nadalje opredelita kvalifikacije, ki bi jih moral računovodski strokovnjak posedovati za sodelovanje v sodnih postopkih:

- izobrazba (različni nivo dokončane strokovne izobrazbe),
- razni certifikati oz. licence (CPA, CFE, ocenjevalci vrednosti podjetij, CFFA, ipd.),

- delovne izkušnje.

Strokovnjak, ki poseduje vse omenjene kvalifikacije, na sodišču deluje kot bolj zanesljiva priča oz. izvedenec, kot v nasprotnem primeru.

Nasprotno v nekaterih primerih ni potrebno oz. niti priporočljivo, da bi računovodski (ali kateri drugi) strokovnjak sodeloval v procesu kot priča, lahko pa odvetniku pomaga na druge načine (Heitger & Heitger, 2008, str. 567):

- razumeti vsebino ter vpliv posamezne dileme z računovodskega področja, ki je obravnavan na sodišču;
- svetovati odvetniku pri replikah oz. odgovorih glede posameznih dilem;
- razumeti in oceniti pričanja izvedencev nasprotne stranke;
- pripraviti prava vprašanja za priče nasprotne stranke.

Vsak primer, na katerem dela preiskovalni računovodja, je poseben in edinstven, saj se nanaša na določeno področje, ima posamezne značilnosti, okoliščine ter dejstva, ki so neponovljiva. Preiskovalni računovodja se mora zato za uspešno opravljeno delo primerno pripraviti in za vsak primer na novo pristopiti k problemu, poiskati pomembne podatke, oceniti dobljene informacije in nato podati svoje ugotovitve. Ta spremenljivost in izredno veliko število različnih primerov predstavlja velik izziv tudi za fakultete in druge ustanove, ki izobražujejo ter podajajo znanja o preiskovalnem računovodstvu. Tako široko področje, kot ga zajema študijski program preiskovalnega računovodstva, je namreč težko strukturirati na način, da bi pokrival vse pomembne in relevantne teme in znanja, ki jih preiskovalni računovodja potrebuje za uspešno opravljanje svojega dela. Zato avtorja poudarjata, da je potrebno logično združevanje več uporabnih področij računovodstva, ki jih študenti že poznajo iz preteklega študija. Odvisno od narave primera preiskovalni računovodja namreč lahko v okviru pomoči v sodnih postopkih uporablja najrazličnejše vrste računovodskih znanj, od finančnega, poslovnega, stroškovnega ali davčnega računovodstva, do računovodstva javnih institucij.

Posebnost področja dela in študija preiskovalnega računovodstva je tudi odnos »nasprotnosti«, ki se nenehno pojavlja, tako so npr. v okviru študija preiskovalnega računovodstva študenti večkrat postavljeni v situacijo namišljenega sodnega postopka, kjer morajo z igranjem različnih vlog zagovarjati bodisi eno bodisi drugo stran. Druga posebnost je način razmišljanja, da je »biti razumljiv in prepričljiv« pogosto bolj pomembno kot »imeti prav«. V ZDA namreč kot omenjeno o izidu sodnih postopkov poleg sodnikov odločajo porotniki, ki pogosto nimajo ekonomskega, kaj šele računovodskega predznanja in jim je potrebno čimbolj razumljivo in jasno predstaviti posamezni računovodski problem oz. koncept. Ob upoštevanju omenjenih dveh značilnosti sta avtorja

identificirala naslednja področja, ki študentu preiskovalnega računovodstva doprinesejo najkoristnejša znanja in izkušnje za nadaljnje delo (Heitger & Heitger, 2008, str. 568-569):

- identifikacija računovodskih in drugih pomembnih informacij za oceno in analizo v povezavi s posameznim sodnim postopkom;
- razumevanje osnovnih pravnih vprašanj ter posebnosti, povezanih z nudenjem podpore v sodnih postopkih;
- razumevanje vloge preiskovalnega računovodje v sodnem postopku;
- igranje vlog v sodnih postopkih;
- obvladovanje komunikacijskih veščin;
- razvijanje primerne analitičnega okvirja z danimi dejstvi in problemi;
- priprava strokovnih poročil za opis in podporo mnenj, ki jih je preiskovalni računovodja kot priča razvil skozi proces, ter pomoč pri razlagi;
- pričanje v sodnih postopkih.

Za osvojitve teh znanj avtorja predlagata in svetujeta učenje na posameznih primerih in z igranjem vlog na bodisi izmišljenih bodisi resničnih osnovah, nastopanje študentov ter njihove predstavitve ter predavanja tujih gostov s profesionalnimi izkušnjami v okviru podpore v sodnih postopkih.

2.5.3 Pomen preiskovalnega računovodstva pri odkrivanju gospodarskega kriminala v državah v razvoju

Kot v razvitih državah so prevare in gospodarski kriminal toliko bolj prisotni tudi v državah v razvoju. Bolj kot zasebni sektor pa so v takšnem okolju na udaru javne institucije. Razlog za takšno situacijo je organiziranost oz. delovanje posamezne »razvijajoče se« države, kjer je ponavadi visoka stopnja revščine, nizka stopnja izobraženosti prebivalstva, izkoriščanje, nasilna privatizacija ter sta moč in denar v rokah posameznikov, ki vodijo državo. Kot glavne razloge za nepreganjanje korupcije in gospodarskega kriminala lahko opredelimo (Kasum, 2009, str. 14):

- neuspeh (nemoč) organov kazenskega pregona,
- zakonska neurejenost omenjenega področja ali zakonske omejitve,
- obnašanje oz. ravnanje zagovornikov obsojencev kaznivih dejanj,
- neustreznost obstoječih pravnih postopkov,
- počasnost sodnih postopkov,
- problemi v zvezi s pristojnostjo posameznih ustanov ter
- visoki stroški preiskovanja in pregona v okviru posameznega postopka.

Na tej podlagi je dr. Kasum Abubakar Sadiq iz Univerze Ilorin v Nigeriji izvedel raziskavo, ki se osredotoča na vlogo preiskovalnega računovodstva predvsem v javnem

sektorju v državah v razvoju (Kasum, 2009) in je sestavljena kot kombinacija pregledne in empirične študije.

V okviru teoretičnega dela je avtor raziskal trenutno stanje na področju preprečevanja prevar in gospodarskega kriminala v Nigeriji. Z odkrivanjem in sankcioniranjem gospodarskega kriminala v Nigeriji se ukvarja posebna enota policije, t.j. Komisija za gospodarski in finančni kriminal (ang. *Economic and Financial Crime Commission oz. EFCC*). Omenjena komisija je že posredovala pri nekaterih večjih prevarah v Nigeriji, vendar pa v splošnem zaposleni v tej instituciji nimajo zadostnega specifičnega računovodskega in drugega potrebnega znanja in posledično je tudi odstotek obsojenih ter kaznovanih prevarantov nizek.

V okviru empiričnega dela raziskave se je avtor osredotočil na mnenja računovodij, odvetnikov, ekonomistov, bankirjev ter drugih strokovnjakov, ki dobro poznajo področje raziskovanja ter problematiko Nigerije. Vprašalnik je razdelil med 3.000 anketirancev, vrnjenih je bilo 2.064 izpolnjenih vprašalnikov. Rezultati raziskave so pokazali, da so storitve preiskovalnega računovodstva na področju korupcije in prevar v Nigeriji potrebne, znatno večje pa so potrebe po preiskovalnem računovodstvu v javnem sektorju v primerjavi z zasebnim. Kasum (2009, str. 20) na tej podlagi državam v razvoju priporoča in svetuje razvoj ter specializacijo na področju preiskovalnega računovodstva.

3 KRITIČNA ANALIZA TRENUTNEGA STANJA NA PODROČJU PREPREČEVANJA PREVAR V SLOVENIJI IN MOŽNOSTI ZA UVELJAVLJANJE PREISKOVALNEGA RAČUNOVODSTVA

V okviru magistrske naloge sem želela analizirati trenutno stanje na področju preprečevanja prevar v Sloveniji ter raziskati, kakšne so možnosti za uveljavitev preiskovalnega računovodstva pri nas. V ta namen sem podrobneje preučila organiziranost in delo posameznih institucij, ki se v Sloveniji ukvarjajo s preiskovanjem in preprečevanjem računovodskih in drugih prevar, ter pridobila njihovo mnenje o preiskovalnem računovodstvu kot možnem komplementarnem orodju na področju preprečevanja in odkrivanja prevar.

3.1 Pregled institucij oziroma organizacij s področja preprečevanja prevar v javnem in zasebnem sektorju

V Sloveniji poleg zasebnih družb obstaja več državnih institucij, ki bi jih lahko označili kot relevantne pri preprečevanju in preiskovanju računovodskih prevar in gospodarskega kriminala. Najbolj prepoznavne med njimi so Nacionalni preiskovalni urad, Komisija za preprečevanje korupcije, Urad Republike Slovenije za preprečevanje pranja denarja in

Specializirano državno tožilstvo Republike Slovenije. V nadaljevanju je podrobneje predstavljena njihova struktura, organiziranost, njihovo delo, naloge in odgovornosti.

3.1.1 Nacionalni preiskovalni urad

Nacionalni preiskovalni urad (v nadaljevanju: NPU) je specializirana kriminalistična preiskovalna enota na državni ravni, ustanovljena novembra 2009. Njegova glavna naloga je odkrivanje in preiskovanje zahtevnih kaznivih dejanj s področij gospodarske in finančne kriminalitete ter korupcije. NPU vzporedno s kriminalističnim preiskovanjem posameznih kaznivih dejanj vodi tudi finančne preiskave z namenom identifikacije, izsleditve in zavarovanja premoženjske koristi, nastale s kaznivimi dejanji (Nacionalni preiskovalni urad, 2011). O preiskavah sumov kaznivih dejanj, ki jih prevzame NPU, odloča direktor NPU, na njegovo odločitev pa vplivajo naslednji dejavniki (Zakon o dopolnitvah Zakona o policiji, Ur.l. RS, št. 22/2010, 6. c člen):

- potreba po posebej usklajenem in usmerjenem izvajanju nalog v sodelovanju z drugimi pristojnimi državnimi organi in institucijami s področij davkov, carin, finančnega poslovanja, vrednostnih papirjev, varstva konkurence, preprečevanja pranja denarja, preprečevanja korupcije, prepovedanih drog in inšpekcijskega nadzora;
- teža kaznivega dejanja in zahtevnost ter dolgotrajnost preiskovanja;
- čezmejna razsežnost preiskave;
- višina domnevnega oškodovanja javno-finančnih sredstev oz. višina protipravno pridobljene premoženjske koristi;
- strokovna zapletenost preiskovanja zaradi potrebe po specializiranih znanjih s področja informacijsko-komunikacijskih tehnologij;
- domnevna vključenost v kaznivo dejanje nosilcev javnih funkcij in direktorjev v javnem sektorju.

Vse primere, ki jih preiskuje NPU, usmerja tožilstvo. Za uspešnost in hitrost preiskav je tako pomembno sodelovanje z različnimi specializiranimi institucijami znotraj države skozi vse faze obravnave primera (STA, 2013). Pri svojih preiskavah NPU sodeluje tudi z Uradom za preprečevanje pranja denarja RS, Komisijo za preprečevanje korupcije RS, Davčno upravo RS, Agencijo za trg vrednostnih papirjev RS, Uradom za varstvo konkurence RS ter Računskim sodiščem RS.

Delo NPU na področju odkrivanja in preiskovanja kaznivih dejanj iz njegove pristojnosti vodi direktor NPU, ki ga imenuje generalni direktor NPU. Z avgustom 2013 je direktor NPU postal Darko Majhenič, ki je na tem mestu zamenjal začasnega direktorja Karola Turka. Poleg direktorja v NPU opravljajo naloge še pomočnik direktorja, vodje preiskav – višji kriminalistični inšpektorji, preiskovalci – višji kriminalistični inšpektorji in strokovno-tehnično osebje. Januarja 2013 je NPU zaposloval 6 vodij preiskav ter 65 preiskovalcev. Obseg zaposlenih se vsako leto povečuje, kar je posledica premestitev

kriminalističnih inšpektorjev in drugih strokovnjakov oz. preiskovalcev, ki imajo večletne ustrezne izkušnje na enem ali več področjih preiskovanja hujših oblik gospodarske kriminalitete, organizirane kriminalitete, terorizma in drugih hujših oblik kriminalitete in operativne analitike (Ministrstvo za notranje zadeve, 2013, str. 1). V začetku leta 2013 so zaposleni na NPU opravili tudi intenzivna strokovna usposabljanja z namenom olajšanja dela in skrajšanja trajanja preiskav.

Cilji ob ustanovitvi NPU so bili odkriti za 20 % več kaznivih dejanj in vložiti za 80 % več obtožnic brez dopolnitve v obdobju dveh let ter zaseči 30 % več protipravno pridobljene premoženjske koristi. V prvem letu delovanja je NPU preiskoval 17 kompleksnih zadev, v 23 primerih je na pristojna tožilstva podal kazenske ovadbe zoper 73 osumljencev.

V prvem polletju 2013 je NPU vložil kazenske ovadbe za 81 kaznivih dejanj s področja gospodarske kriminalitete, kar je kar 67 več kot v prvem polletju 2012, v 10 primerih so bile vložene tudi kazenske ovadbe za tipična korupcijska kazniva dejanja, kar je 9 več v primerjavi z istim obdobjem preteklega leta (Policija, 2013, str. 8). Porast ovadb NPU je po besedah direktorja NPU odraz porasta števila gospodarskih in korupcijskih kaznivih dejanj, ki jih je policija obravnavala v celoti (STA, 2013). Preiskovanje suma storitve kaznivega dejanja se v približno 60 % prične na podlagi naznanila oz. prijave, v ostalih primerih pa gre za t.i. lastno dejavnost policije, obstaja tudi možnost, da pri naznanilu enega kaznivega dejanja preiskovalci odkrijejo še katerega (STA, 2013).

3.1.2 Komisija za preprečevanje korupcije

Komisija za preprečevanje korupcije (v nadaljevanju Komisija) je samostojen in neodvisen državni organ, ki nadzira in preiskuje primere sumov korupcije in drugih kršitev Zakona o integriteti in preprečevanju korupcije (v nadaljevanju ZIntPK) (Komisija za preprečevanje korupcije, 2011).

Komisija izvaja nadzor, ima nekatera izvršilna pooblastila, preiskuje kazniva dejanja in izreka sankcije, ni pa organ odkrivanja in pregona v predkazenskem ali kazenskem postopku (Komisija za preprečevanje korupcije, 2011). Opravlja preiskave ravnanj, pri katerih obstaja sum korupcije ali drugih nepravilnosti s tega področja. Poleg osnovnega področja je Komisija pristojna tudi za zaščito prijaviteljev, izvajanje nadzora nad lobiranjem ter oblikovanje in nadzor nad izvajanjem načrtov integritete. Po ZIntPK ima poleg javnega tudi zasebni sektor dolžnost, da odgovori na zahteve komisije v primeru preiskave suma koruptivnih dejanj (Pristojnosti in naloge, 2011).

Pristojnosti Komisije tako zajemajo ukrepe s področja preprečevanja korupcije in krepitve integritete, nadzora in preiskovanja sumov domnevnih koruptivnih ravnanj in drugih nepravilnosti. Pristojnosti primarno določa ZIntPK, dodatno pa jih opredeljuje poslovnik

komisije (Pristojnosti in naloge, 2011). Področja dela, ki jih obravnava Komisija, so (Pristojnosti in naloge, 2011):

- preprečevanje korupcije,
- integriteta,
- lobiranje,
- nasprotje interesov,
- premoženjsko stanje funkcionarjev,
- nezdržljivost funkcij,
- omejitve poslovanja,
- darila,
- nadzor in preiskava domnevnih primerov korupcije,
- sodelovanje na mednarodnih projektih,
- analize in raziskave pojava korupcije,
- prekrškovni postopki.

Komisija pri svojem delu sodeluje s policijo in tožilstvom, ju sproti obvešča o zaznanih sumih kaznivih dejanj in nato po potrebi z obema sodeluje pri odkrivanju kaznivih dejanj z omenjenih področij (Pristojnosti in naloge, 2011). Prav tako v okviru svojih preiskav sodeluje tudi z NPU, Inšpektoratom za delo, Tržnim inšpektoratom ter Davčno upravo RS.

Na spletni strani Komisije je od leta 2011 dostopno orodje Supervizor, aplikacija za nadzor javnih financ, s pomočjo katere je mogoče preveriti izdatke javnih institucij v posamezna podjetja oz. organizacije.

V letu 2012 je Komisija v obravnavo sprejela 1294 prijav, zaključila pa je obravnavo 1888 prijav suma koruptivnih ravnanj in drugih kršitev ZIntPK, od tega 967 iz tekočega leta in 921 prejetih in nerešenih prijav iz preteklih obdobj (2008-2011). Uvedla je 106 prekrškovnih postopkov zaradi kršitve ZIntPK ter v več kot 400 primerih ugotovila »sklepanje nedovoljenih poslov v javnem sektorju in podala opozorila ali zahteve za uveljavljanje ničnosti pravnih poslov« (Komisija za preprečevanje korupcije, 2012).

V preteklosti je delo, ki ga danes opravlja Komisija, opravljal Urad Vlade RS za preprečevanje korupcije, ki je bil ustanovljen leta 2001 na priporočilo organizacije Sveta Evrope GRECO (Skupina držav ES proti korupciji), vodil ga je Boštjan Penko. Leta 2004 pa je bila na podlagi Zakona o preprečevanju korupcije (v nadaljevanju ZPKor) ter Konvencije ZN proti korupciji (UNCAC) ustanovljena Komisija, ki je nadomestila Urad Vlade RS in postala samostojni državni organ z večjimi pooblastili v boju proti korupciji. Za predsednika komisije je bil s šestletnim mandatom imenovan Drago Kos. Leta 2010 je ZPKor nadomestil ZIntPK, ki je pomembno razširil naloge in pristojnosti Komisije in med drugim pripomogel tudi k večji neodvisnosti vodstva Komisije. Le-to po ZInkPK imenuje

predsednik države na predlog posebne komisije. Leta 2010 je bil za šestletni mandat za predsednika Komisije imenovan mag. Goran Klemenčič.

Dne 29. novembra 2013, so s svojih funkcij nepreklicno in dokončno odstopili Goran Klemenčič, predsednik Komisije za preprečevanje korupcije, Rok Praprotnik, namestnik predsednika, in Liljana Selinšek, namestnica predsednika. Za odstop so se odločili iz protesta zaradi nestrinjanja z delovanjem državnega ustroja na področju protikorupcijskega delovanja, zaradi prepričanja, da je na podlagi trenutnega stanja v državi odstop tudi njihova odgovornost, ter v upanju, da bo odstop predramil in prepričal posameznike (tako politike, kot druge vodilne javne osebnosti ter predstavnike posameznih institucij), da je ravno (sistemska) korupcija ena izmed ključnih za ekonomsko in moralno propadanje naše države (Pojasnilo k odstopu predsednika in obeh namestnikov predsednika KPK, 2013). V primeru, da ne bo prišlo do korenitih sprememb, je Komisija svoj odstop napovedala že po objavi Poročila o premoženjskem stanju predsednikov parlamentarnih strank januarja 2013.

Kot omejitev pri svojem delu navajajo tudi, da »v Državnem zboru ni večine, ki bi komisijo razumela kot partnerja pri odpravljanju strukturne korupcije in graditvi protikorupcijske kulture, hkrati pa tudi ne možnosti, da bi lahko prišlo do ustreznih sprememb protikorupcijske zakonodaje«, ter da so vsa načela, ki vodijo delovanje komisije (integriteta, vladavina prava, odgovornost, omejevanje korupcijskih tveganj in nasprotja interesov), »danes karikature javnega, političnega, medijskega in pravnega okolja« (Pojasnilo k odstopu predsednika in obeh namestnikov predsednika KPK, 2013).

3.1.3 Urad RS za preprečevanje pranja denarja

Urad RS za preprečevanje pranja denarja (v nadaljevanju Urad) je organ v sestavi Ministrstva za finance. Opravlja naloge, ki se nanašajo na preprečevanje in odkrivanje pranja denarja in financiranja terorizma, ter druge naloge, določene z Zakonom o preprečevanju pranja denarja in financiranja terorizma (v nadaljevanju ZPPDFT). Urad predstavlja »centralni organ za sprejemanje in analiziranje finančnih podatkov o strankah in transakcijah, v zvezi s katerimi obstajajo razlogi za sum pranja denarja ali financiranja terorizma in posredovanje teh podatkov pristojnim organom« (Delovna področja, 2012).

Urad je bil ustanovljen leta 1995. Organizacijsko je sestavljen iz vodstva in petih organizacijskih enot (Sektor za preventivo in nadzor, Sektor za sumljive transakcije, Služba za analitiko, Služba za informatiko, Služba za mednarodno sodelovanje) (O uradu, 2012). Februarja 2013 je bil na mesto direktorja Urada za dobo 5 let imenovan Darko Muženič, ki je na tej funkciji zamenjal prejšnjega direktorja Andreja Plausteinerja.

Po ZPPDFT (4. člen) Urad zbira, analizira ter posreduje podatke v zvezi z ravnanjem z denarjem, drugim premoženjem in sklepanjem poslov naslednjih subjektov:

- bank,
- hranilnic,
- pošte,
- družb za upravljanje investicijskih skladov,
- ustanoviteljev in upravljavcev vzajemnih pokojninskih skladov ter pokojninskih družb,
- borznoposredniških družb,
- zavarovalnic, ki imajo dovoljenje za opravljanje zavarovalnih poslov v skupini življenjskih zavarovanj,
- družb za izdajo elektronskega denarja,
- menjalnic,
- revizijskih družb in samostojnih revizorjev,
- koncesionarjev, ki prirejajo posebne igre na srečo v igralnicah oz. igralnih salonih,
- prirediteljev, ki trajno prirejajo športne stave,
- prirediteljev in koncesionarjev, ki prirejajo igre na srečo po internetu ali drugih telekomunikacijskih sredstvih,
- zastavljalic,
- fizičnih in pravnih oseb, ki opravljajo posle z zvezi z dejavnostjo dajanja posojil, lizingov, izdajanja kreditnih kartic, garancij, upravljanja naložb, računovodskih storitev, davčnega svetovanja, trgovanja z umetninami, prometa z nepremičninami, ipd..

Zgoraj omenjeni subjekti morajo Uradu posredovati podatke o (Zakon o dopolnitvah Zakona o preprečevanju pranja denarja in financiranju terorizma, Ur.l. RS, št. 77/2011, 38. člen):

- gotovinskih transakcijah nad 30.000 evrov (razen revizijske družbe ter subjekti, ki opravljajo računovodske storitve ali storitve davčnega svetovanja);
- nakazilih nad 30.000 evrov, izvršenih na račune v posamezne države oz. na račune fizičnih ali pravnih oseb s prebivališči v posameznih državah, v zvezi s katerimi obstaja večja verjetnost za pojav pranja denarja ali financiranje terorizma (Iran, Severna Koreja, Ekvador, Panama, Liechtenstein, Cookovi otoki, Ciper itd.);
- prenosih gotovine nad 10.000 evrov čez slovenski del meje Evropske skupnosti.

Prav tako morajo o transakcijah ali strankah, v zvezi s katerimi obstajajo razlogi za sum pranja denarja ali financiranja terorizma, Uradu posredovati podatke odvetniki, odvetniške družbe in notarji (ZPPDFT, Ur.l. RS, št. 77/2011, 49. člen). Urad lahko z zbiranjem in analizo podatkov prične tudi na podlagi pobude različnih državnih in drugih organov, npr. sodišča, državnega tožilstva, Policije, Slovenske obveščevalno-varnostne agencije, Računskega sodišča RS, Komisije za preprečevanje korupcije in nekaterih drugih (ZPPDFT, Ur.l. RS, št. 77/2011, 60. člen).

V primeru, da Urad oceni, da so v zvezi s transakcijami ali določenimi osebami podani razlogi za sum pranja denarja ali financiranja terorizma, lahko od posameznega subjekta zahteva vso razpoložljivo dokumentacijo in druge podatke, ki jih potrebuje pri izvajanju nadzora. Na podlagi analize pridobljene dokumentacije in drugih podatkov lahko Urad, v primeru, da so v zvezi s transakcijo ali določeno osebo podani razlogi za sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje pranja denarja, o tem obvesti pristojne organe (policija in državno tožilstvo) (ZPPDFT, Ur.l. RS, št. 77/2011, 61. člen).

Pomembna vloga Urada se kaže tudi z vidika poročanja sodišču ali državnemu tožilstvu za potrebe raziskovanja okoliščin, pomembnih za zavarovanje ali odvzem premoženjske koristi, saj tovrstno sodelovanje pomaga olajšati delo sodišču pri iskanju premoženja, ki je lahko predmet odvzema (ZPPDFT, Ur.l. RS, št. 77/2011, 71. člen). Prav tako kot z različnimi institucijami doma Urad sodeluje tudi s tujimi sorodnimi organi, pristojnimi za preprečevanje pranja denarja in financiranja terorizma.

Po podatkih iz letnega poročila Urada za leto 2012 (Urad RS za preprečevanja pranja denarja, 2013, str. 5) so na Uradu leta 2012 prejeli 559 prijav sumljivih transakcij, kar je 34% več kot leta 2011. 558 prijav od vseh prejetih se je nanašalo na sum storitve kaznivega dejanja pranja denarja (245. člen KZ-1) in 1 prijava na sum storitve kaznivega dejanja financiranja terorizma (109. člen KZ-1). Največje število prijav (461 prijav oz. 83%) izmed vseh v letu 2012 je bilo Uradu posredovanih s strani bank.

Izmed vseh prijav sumljivih transakcij je Urad za 31 % prijav na podlagi ugotovljenih razlogov za sum storitve kaznivega dejanja pranja denarja policiji poslal *obvestila o sumljivih transakcijah*, za 13 % prijav pa *informacije* zaradi ugotovljenih razlogov za iste sume (Urad RS za preprečevanje pranja denarja, 2013, str. 7). Pri 23 % prijav niso bili potrjeni razlogi za sum pranja denarja, 32 % prijav pa v letu 2012 še ni bilo zaključenih.

3.1.4 Specializirano državno tožilstvo Republike Slovenije

Specializirano državno tožilstvo RS (v nadaljevanju SDT) je samostojno državno tožilstvo, ki je pričelo delovati z novembrom 2011 z uveljavitvijo Zakona o državnem tožilstvu (v nadaljevanju ZDT-1) in je nadomestilo Skupino državnih tožilcev za pregon organiziranega kriminala in drugih zahtevnih oblik kaznivih dejanj. Pristojno je za pregon storilcev kaznivih dejanj (ZDT-1, Ur.l. RS, št. 58/2011, 192. člen):

- zoper gospodarstvo, za katera se lahko izreče kazen petih let zapor ali hujša kazen, razen poslovne goljufije;
- za katera se lahko izreče kazen desetih let zapor ali hujša kazen, če je bilo dejanje izvršeno v hudodelski združbi;

- jemanja podkupnine, dajanja podkupnine, sprejemanja koristi za nezakonito posredovanje, dajanja daril za nezakonito posredovanje, nedovoljenega sprejemanja daril, nedovoljenega dajanja daril;
- terorizma, financiranja terorizma, ščuvanja in javnega povečevanja terorističnih dejanj, novačenja in usposabljanja za terorizem;
- spravljanja v suženjsko razmerje, trgovine z ljudmi.

Skupina državnih tožilcev za pregon organiziranega kriminala in drugih zahtevnih oblik kaznivih dejanj je bila ustanovljena leta 2006 s strani generalnega državnega tožilca Antona Drobniča. Kot prva je Skupino vodila Barbara Brezigar, kasneje Jožica Boljte Brus, Harij Furlan ter Blanka Žgajnar, aktualni vodja SDT pa je Harij Furlan. Vodja SDT je na položaj imenovan na podlagi razpisa prostega mesta vodje s strani Ministrstva za pravosodje. Poleg vodje SDT sestavljajo namestnica vodje ter člani (vsi državni tožilci).

SDT je sestavljeno iz več oddelkov. Državni tožilci so v posamezni oddelek razporejeni glede na eno ali več specializacij po posameznih vrstah (Pravilnik o organizaciji, obveščanju in delu Specializiranega državnega tožilstva RS, 5. člen). Delo znotraj SDT je organizirano na način, ki zagotavlja specializacijo, boljšo učinkovitost in usklajeno delovanje zlasti v zadevah kaznivih dejanj s področja gospodarstva in korupcije ter v zadevah organiziranega kriminala (Pravilnik o organizaciji, obveščanju in delu Specializiranega državnega tožilstva RS, 5. člen).

V letu 2012 je bilo ustanovljenih 7 specializiranih preiskovalnih skupin in 1 skupna preiskovalna skupina, odrejene pa so bile tudi 3 finančne preiskovalne skupine. Specializirano preiskovalno skupino vodi državni tožilec, ki usmerja delovanje policije, v njej pa lahko sodelujejo tudi drugi organi, npr. Davčna uprava RS, Računsko sodišče RS, Agencija RS za trg vrednostnih papirjev, Urad RS za preprečevanje pranja denarja, Komisija za preprečevanje korupcije, idr. (Vrhovno državno tožilstvo RS, 2012, str. 29 in 63). Takšna sodelovanja so pogosta predvsem pri kompleksnejših primerih, ki zahtevajo posebno pozornost tako z vidika obravnave samega kaznivega dejanja kot tudi raznih pravnih vprašanj. Omenjena kompleksnost se izkazuje tudi v dolgotrajnosti postopkov na sodiščih.

Znotraj SDT kot samostojna enota deluje tudi Posebni oddelek, ki je specializiran za preiskovanje kaznivih dejanj, ki jih storijo policisti ter druge uradne osebe Obveščevalno-varnostne službe Ministrstva za obrambo RS in Slovenske obveščevalno-varnostne agencije (Vrhovno državno tožilstvo RS, 2012, str. 91).

V letu 2012 so SDT v povezavi z drugimi državnimi tožilstvi obravnavali in vložili zahteve za preiskavo več oseb, ki so s svojimi dejanji povzročile velike škode gospodarskim družbam ali jih celo tako izčrpavale, da je družba v končni fazi pristala v stečajju (Vrhovno

državno tožilstvo RS, 2012, str. 62-68). Skupaj so državna tožilstva v omenjenem letu prejela ovadbe zoper 311 fizičnih in 44 pravnih oseb za kazniva dejanja zlorabe položaja (244. člen KZ) in kazniva dejanja zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti (240. člen KZ-1B), v letu 2011 pa za enaka kazniva dejanja skupaj ovadbe zoper 260 oseb, kar kaže veliko povečanje prejetih ovadb v letu 2012 glede na preteklo leto (Vrhovno državno tožilstvo RS, 2012, str. 62; 2011, str. 51).

Po podatkih Skupnega poročila o delu državnih tožilcev RS (Vrhovno državno tožilstvo RS, 2012, str. 90) so na SDT v letu 2012 vložili obtožnice zoper 85 fizičnih in 11 pravnih oseb, zoper 81 oseb se vodijo zahteve za preiskavo. Na zaporno kazen je bilo v tem obdobju obsojenih 45 storilcev kaznivih dejanj, 4 pogojno, 35 je bila odvzeta premoženjska korist. Prav tako so proti 26 fizičnim in 51 pravnim osebam odredili finančne preiskave. V letu 2012 se je po skupaj 53 glavnih obravnavah na prvi stopnji zaključila tudi odmevna t.i. afera »Čista lopata«², sodbo je potrdilo tudi višje sodišče. Vsi obtoženi v omenjeni zadevi so bili spoznani za krive in so jim bile izrečene zaporne in denarne kazni.

3.1.5 Preiskovalno računovodstvo v okviru zasebnega sektorja

Slovenija se tako kot za mnoge druge stvari tudi za poslovne priložnosti zgleduje po tujih, bolj razvitih državah. Tako so tudi v Sloveniji v obdobju zadnjih 15 let začela delovati zasebna podjetja, ki nudijo storitve preiskovalnega računovodstva. Največ tovrstnih storitev opravijo povezana podjetja velikih tujih revizijskih hiš (Deloitte revizija, d.o.o. in PricewaterhouseCoopers, d.o.o.), nekaj pa je tudi manjših podjetij in podjetnikov, ki opravljajo to dejavnost.

Na področju preiskovalnega računovodstva zasebne družbe nudijo storitve odkrivanja in preiskovanja prevar, upravljanja tveganja prevar, podkupovanja in korupcije, posredovanja in podpore v sporih, računalniške forenzike, ipd..

3.2 Analiza možnosti vključitve preiskovalnega računovodstva med načine preprečevanja in odkrivanja prevar v Sloveniji

Glavni del analize možnosti vključitve preiskovalnega računovodstva med načine preprečevanja in odkrivanja prevar predstavljajo stališča izbranih državnih institucij o preprečevanju in odkrivanju prevar ter preiskovalnem računovodstvu. Na tej podlagi sem

² Afera »čista lopata« se je začela februarja 2008. Zaradi domnevnega sprejemanja in dajanja daril pri postopku javnega naročila za gradnjo kontrolnega stolpa na letališču Jožeta Pučnika Ljubljana so bili aretirani "gradbeni baroni" Hilda Tovšak, Ivan Zidar ter Dušan Črnigoj, pred preiskovalnega sodnika pa so bili povabljeni tudi Tomaž Žibert in drugi domnevni sostorilci.

poskušala odgovoriti na prvo raziskovalno vprašanje, ki ga obravnavam v magistrski nalogi.

3.2.1 Metodologija raziskave

V prejšnjem podpoglavju sem predstavila organiziranost in način dela, po mojem mnenju, najpomembnejših institucij, ki se v Sloveniji ukvarjajo s preiskovanjem in/ali odkrivanjem prevar in gospodarskega kriminala. Te štiri institucije predstavljajo tudi vzorec, na katerem je bila izvedena raziskava.

Za izvedbo raziskave sem oblikovala vprašalnik, sestavljen iz 12 vprašanj odprtega tipa, na katera so anketiranci podali svoje odgovore. Vprašanja se nanašajo na splošno stanje v Sloveniji na področju preprečevanja in odkrivanja prevar, opravljeno delo posamezne institucije na tem področju, način dela posamezne institucije ter njihovo stališče glede uveljavitve preiskovalnega računovodstva v Sloveniji. Kot zadnje sem v vprašalniku zastavila prvo raziskovalno vprašanje, ki ga v okviru magistrskega dela obravnavam, in na ta način poskusila pridobiti čim bolj jasen odgovor posamezne institucije.

Predstavniki vseh štirih institucij so bili pripravljene odgovoriti na zastavljena vprašanja. Vprašalnik sem po predhodnem telefonskem razgovoru s predstavnikom posamezne institucije posredovala preko elektronske pošte, anketiranci pa so ga nato izpolnjenega posredovali nazaj. Zadnji izpolnjen vprašalnik sem prejela 18.2.2014.

3.2.2 Analiza zbranih odgovorov

V okviru analize zbranih odgovorov sem najprej navedla vprašanje, na katerega so anketiranci odgovarjali, nato povzela njihove odgovore in stališča ter jih na koncu komentirala. Odgovori anketirancev so zelo raznoliki, nekateri so se v vprašalnik poglobili in poskusili čim bolj predstaviti svoja stališča, drugi so odgovarjali v kratkih stavkih brez kakršnih koli obrazložitvev. Temu primerno so tudi povzetki odgovorov različno obsežni.

V nadaljevanju opredelitev preiskovalec oz. preiskovalci pomeni osebo oz. osebe, ki znotraj posamezne institucije opravljajo preiskave, odkrivajo ali drugače s svojim delovanjem pripomorejo k preprečevanju in odkrivanju prevar in gospodarskega kriminala.

1. vprašanje: Kakšna je vaša ocena trenutnega stanja tako na področju preprečevanja kot tudi odkrivanja prevar in gospodarskega kriminala?

Odgovor NPU se nanaša na oceno njihovega lastnega dela na področju preprečevanja in odkrivanja prevar in gospodarskega kriminala. Iz odgovora je mogoče razumeti, da je odkrivanje in preiskovanje kaznivih dejanj na tem področju precej uspešno, predvsem z

vidika povečane aktivnosti na tem področju, ki ima za posledico večje število odkritih in preiskanih kaznivih dejanj.

V Komisiji vidijo na tem področju v zadnjih letih izboljšanje na institucionalni ravni predvsem z vidika ustanovitve posebnih enot, kot sta NPU in SDT, vendar pa je to edina pozitivna točka. Nezadovoljni pa so z delovanjem in samoregulacijo v družbah in organih nadzora nad delovanjem družb, sploh tistih v večinski lasti države. Notranji in zunanji kontrolni mehanizmi so namreč v teh subjektih premalo ali pa celo neučinkoviti, kar je v veliki meri posledica političnega ter klientelističnega kadrovanja. Na stanje negativno vpliva tudi neaktivnost in nezainteresiranost državnih organov, odgovornih oseb in drugih javnih uslužbencev, ki kazniva dejanja s področja gospodarstva lahko odkrijejo pri izvajanju svojih zakonskih nalog in pristojnosti, za naznanila teh kaznivih dejanj in njihov pregon. Kot primer premalo učinkovitega delovanja pristojnih organov za odkrivanje, preprečevanje in pregon gospodarskega kriminala v Komisiji navajajo odsotnost (samoiniciativnega) sprožanja predkazenskih postopkov na pobudo tožilstva. Začetek predkazenskega postopka se v naši državi po njihovem mnenju še vedno v izjemno redkih primerih začne na lastno pobudo državnega tožilstva, čeprav je tožilstvo praviloma edini državni organ v RS, ki je pristojno in kvalificirano za pregon kaznivih dejanj, za katera se storilci preganjajo po uradni dolžnosti postopkov.

Na Uradu ocene v zvezi s prevarami ne morejo podati, saj navajajo, da je del nalog Urada »zbiranje podatkov o razlogih za sum storitve kaznivega dejanja pranja denarja in financiranja terorizma«, drugih kaznivih dejanj pa Urad ne preiskuje. V primeru, da pri zbiranju podatkov v zvezi z omenjenimi kaznivimi dejanji ugotovi katero drugo kaznivo dejanje, o tem obvesti Policijo.

Odgovor SDT na prvo vprašanje je precej skop. Zapisali so, da je »rezultat na področju preprečevanja in odkrivanja prevar ekvivalenten vložku, ki ga država oz. posamezno podjetje nameni za to področje«.

Na podlagi prvih dveh odgovorov lahko povzamemo, da je stanje na področju preprečevanja in odkrivanja prevar in gospodarskega kriminala razmeroma dobro oz. se izboljšuje, ostaja pa več vidikov (notranji in zunanji kontrolni mehanizmi, politično kadrovanje, neaktivnost in nezainteresiranost posameznikov, ipd.), na katere bi se bilo potrebno še bolj osredotočiti in tako izboljšati učinkovitost na tem področju. Glede odgovora SDT ne morem podati nobenega komentarja, saj glede na odgovor ni mogoče sklepati, ali je torej stanje na tem področju dobro ali slabo.

2. vprašanje: Katere osebe v okviru vaše institucije opravljajo preiskave prevar in gospodarskega kriminala?

V okviru NPU takšne preiskave opravljajo višji kriminalistični inšpektorji - preiskovalci, ki imajo ustrezno strokovno znanje in delovne izkušnje na področju preiskovanja

gospodarske kriminalitete in korupcije. Približno dve tretjini teh preiskovalcev predstavljajo zaposleni, premeščeni iz policijskih (kriminalističnih) vrst, eno tretjino pa predstavljajo (zunanji) strokovnjaki z različnih področij. Njihova strokovna znanja so zelo dobrodošla pri preiskovanju kaznivih dejanj. Delo je predvsem skupinsko, skupino sestavljajo vodja preiskave, določeno število preiskovalcev, analitikov in računalniških forenzikov, odvisno od obsega in zahtevnosti posamezne preiskave.

Komisija sicer ni primarno pristojna za odkrivanje in preiskovanje prevar, vendar pa v okviru opravljanja svojih nalog zaposleni odkrijejo tudi sume prevar in drugih kaznivih dejanj. V takih primerih svoje ugotovitve in pridobljeno dokumentacijo odstopijo v obliki naznanila ali ovadbe v pristojno reševanje ustreznemu organu (policiji, državnemu tožilstvu, DURS-u, Računskemu sodišču RS, Uradu RS za preprečevanje pranja denarja). Tovrstne naloge pri Komisiji trenutno opravlja 14 preiskovalcev v Službi za nadzor in preiskave.

Osebe, ki opravljajo naloge zbiranja podatkov o razlogih za sum kaznivega dejanja pranja denarja in financiranja terorizma na Uradu, morajo imeti najmanj visokošolsko strokovno izobrazbo, dejansko ima večina zaposlenih univerzitetno izobrazbo ekonomske smeri, z najmanj petimi leti delovnih izkušenj.

V okviru SDT preiskave prevar opravljajo državni tožilci, ki so za navedeno področje posebej specializirani in imajo posebna znanja, potrebna za pregon kaznivih dejanj na tem področju.

3. vprašanje: Katera posebna znanja posedujejo zgoraj omenjene osebe (preiskovalci)?

Preiskovalci NPU poleg osnovne izobrazbe (večinoma ekonomska ali pravna smer) posedujejo tudi različna specifična znanja in delovne izkušnje s področij davkov, bančno finančnega poslovanja, računovodstva, vrednostnih papirjev, varstva konkurence, preprečevanja pranja denarja, idr..

V okviru Komisije ni posebnih pogojev glede posebnih strokovnih znanj preiskovalcev, večina preiskovalcev ima z dodatnimi usposabljanji in certifikati pridobljene kompetence za vodenje prekrškovnih postopkov in upravnih postopkov za kršitve oz. odločanje po ZIntPK. Poleg tega posamezni preiskovalci obvladajo tudi dodatna znanja s področja računovodstva, bančništva, finančnega in borznega poslovanja.

Na Uradu glede posebnih znanj preiskovalcev ni posebnih pogojev, se pa od njih pričakujejo splošna ekonomska znanja ter določena znanja iz kazenskega prava, pri čemer so zelo pomembne analitične sposobnosti posameznika.

Preiskovalci na SDT morajo imeti opravljen pravniški državni izpit. Dodatno imajo posamezni tožilci, ki pokrivajo obravnavano področje, pridobljen magisterij iz davčnega

prava in so slušatelji različnih dodatnih usposabljanj, med drugim tudi izobraževanja za pridobitev strokovnega naziva preizkušeni forenzični računovodja.

4. vprašanje: Katere posebne zahteve (izobrazba, delovne izkušnje, ipd.) morajo preiskovalci izpolnjevati?

Različna področja, ki jih preiskovalci na NPU preiskujejo, terjajo posebno usposobljenost kriminalističnih preiskovalcev s področij davkov, carin, finančnega poslovanja, vrednostnih papirjev, varstva konkurence, preprečevanja pranja denarja, preprečevanja korupcije, prepovedanih drog in inšpekcijskega nadzora. Urejajo jih številni zakonski predpisi, podzakonski akti in pravilniki. Od preiskovalcev to poleg običajnega policijskega (kriminalističnega) znanja zahteva tudi pravna znanja ter dobro poznavanje ekonomskega področja (finančno poslovanje, poslovne finance, računovodstvo, borzno področje, poslovni procesi idr.) in psihologije. Za zasedbo delovnega mesta »višji kriminalistični inšpektor – preiskovalec« morajo preiskovalci v okviru NPU imeti najmanj visokošolsko oz. univerzitetno izobrazbo pravne, ekonomske, varstvoslovne ali druge družboslovne smeri ter najmanj štiri oz. šest let delovnih izkušenj, odvisno od stopnje izobrazbe. Na NPU poudarjajo, da skupek vseh potrebnih znanj redko najdemo pri posamezniku, zato je uspeh mogoč le na temelju timskega dela.

Na Komisiji nimajo posebej opredeljenih pogojev glede izobrazbe, ki bi jo morali imeti preiskovalci, v večini primerov so po osnovni izobrazbi pravniki, ekonomisti in varstvoslovci. Glede na določeno stopnjo zahtevnosti za posamezno delovno mesto imajo opredeljeno potrebno dobo delovnih izkušenj in druge pogoje, ki jih morajo izpolnjevati zaposleni.

Na Uradu odgovarjajo, da gre, kot že v prejšnjem odgovoru navedeno, predvsem za analitične sposobnosti posameznika.

Odgovor SDT je precej splošen in sicer, da morajo tožilci, ki pokrivajo to področje, imeti znanja in delovne izkušnje s področja bilančnega, davčnega in korporacijskega prava.

Kljub temu da sta si tretje in četrto vprašanje podobni, sem pri tretjem vprašanju anketirance spraševala po znanjih, ki jih trenutno zaposleni preiskovalci dejansko posedujejo, v okviru četrtega vprašanja pa so me zanimale dejanske zahteve oz. pogoji, pod katerimi lahko posamezniki opravljajo to delo, npr. pridobljena izobrazba, delovne izkušnje, potrebna posebna znanja, zakonske omejitve, ipd.. Glede na odgovore so lahko osebe, ki opravljajo preiskave v izbranih institucijah, različno izobražene, vendar pa morajo posedovati precej podobna znanja. V okviru NPU so tako preiskovalci večinoma višji kriminalistični inšpektorji, na Uradu in Komisiji so to zaposleni z najmanj visokošolsko izobrazbo ekonomske ali pravne smeri, na SDT državni tožilci, ki so torej po izobrazbi pravniki. Razen na SDT, kjer morajo imeti preiskovalci opravljen pravniški državni izpit, v okviru drugih institucij ni posebnih pogojev z vidika izobrazbe

posameznika, ki bi jih moral le-ta izpolnjevati. Delovne izkušnje in strokovna znanja, ki jih preiskovalci posedujejo, pa so v izbranih institucijah podobna in sicer s področja davkov, bančno finančnega poslovanja, kazenskega in gospodarskega prava ter različna ekonomska znanja.

5. vprašanje: Ali so v okviru institucije za preiskovalce organizirana kakšna dodatna izobraževanja s področja preiskovanja prevar? Če da, kakšna?

Na NPU stremijo k temu, da se preiskovalci dodatno usposablajo, saj poklic kriminalista terja nenehno izobraževanje. Le-to lahko poteka interno, mnogi preiskovalci se izobražujejo na različnih magistrskih in doktorskih študijih, udeležujejo pa se tudi izobraževanj, organiziranih v okviru policije, drugih nadzornih organov (DURS, Urad za preprečevanje pranja denarja, idr.) ali zunanjih institucij. Ena izmed preiskovalk NPU se izobražuje tudi na Sekciji forenzičnih računovodij. Poudarjajo tudi pomen dela v specializiranih preiskovalnih skupinah, kjer sodelujejo predstavniki različnih državnih organov in gre za odlično obliko izmenjave strokovnega znanja in izkušenj.

Komisija svojim zaposlenim omogoča udeležbo na različnih domačih in mednarodnih seminarjih, delavnicah, konferencah kot tudi usposabljanjih v sodelovanju z drugimi organi na različnih področjih, vključno s področjem kriminalitete oz. prevar predvsem v povezavi z javnim sektorjem.

Preiskovalci na Uradu so ob nastopu dela deležni krajšega usposabljanja s področja preiskovanja pranja denarja in financiranja terorizma (ZPPDFT, odnos do drugih državnih organov in zavezancev, napotki za analitično delo). Kasneje se delavci usposablajo na raznih seminarjih, večinoma v tujini.

Tožilci na SDT se udeležujejo izobraževanj, ki jih na obravnavanem področju organizirajo zunanje izobraževalne institucije, predvsem seminarjev in študijev Zveze RFR Slovenije.

Vse izbrane institucije se zavzemajo in poudarjajo pomen izobraževanja za opravljanje njihovega dela. Najpogosteje gre za izobraževanja zunanjih domačih in tujih institucij ter razna lastna izobraževanja glede področja, ki ga pokrivajo. Nekateri preiskovalci na NPU in SDT so začeli tudi z izobraževanjem pri Sekciji forenzičnih računovodij za pridobitev strokovnega naziva preizkušeni forenzični računovodja.

6. vprašanje: Kako in na kakšen način poteka preiskovanje (morebitnih) prevar?

V večini primerov NPU prične s preiskavo konkretnega primera na podlagi ustne ali pisne prijave oz. predloga za pregon, pa tudi na podlagi lastne dejavnosti ali na podlagi zahtevka tožilstva. Prijavo preiskovalci preučijo in v primeri ugotovljenega suma kaznivega dejanja opredelijo vrsto kaznivega dejanja ter začnejo s policijsko preiskavo. O tem obvestijo pristojno državno tožilstvo in se povežejo še z drugimi pristojnimi državnimi organi in

institucijami. Pri preiskovanju in dokazovanju kaznivih dejanj preiskovalci zagotavljajo dokaze s pregledom objektov in prostorov podjetij ter njihove dokumentacije, z zasegom te dokumentacije, s preiskovanjem elektronskih naprav, zaslišanjem osumljencev, pridobitvijo strokovnih mnenj, itd.. Na podlagi odredbe sodišča pa dokaze pridobivajo tudi z osebnimi preiskavami ter preiskavami stanovanj, s pridobivanjem zaupnih podatkov ter dokumentacije bank in drugih finančnih institucij, s pridobivanjem podatkov mobilnih operaterjev, z izvajanjem prikritih preiskovalnih ukrepov, ipd.. Na NPU poudarjajo tudi pomen kvalitetnega načrtovanja preiskave suma kaznivega dejanja ter ugotovitve dejanskega stanja.

Komisija ima postopek preiskovanja urejen s Poslovníkom KPK (35. – 50. člen). Postopek se praviloma začne na podlagi prijave, ki jo v okviru predhodnega preizkusa preiskovalci ovrednotijo z vidika pristojnosti KPK, verodostojnosti navedb in dobrovernosti prijavitelja. V kolikor se oceni, da je dokazna podlaga zadostna oz. je uvedba preiskave smotrna tudi z vidika uspešnosti preiskave in pomembnosti preventivnega oz. preiskovalnega učinka se na podlagi potrjenega načrta dela začne preiskava primera. Preiskavo praviloma vodi en preiskovalec, v kompleksnejših zadevah lahko tudi dva ali več, v sodelovanju z analitsko službo KPK. Preiskava se zaključi z ugotovitvami o konkretnem primeru ali načelnim mnenjem, ki lahko vsebuje tudi priporočila ali pobude pristojnim odgovornim osebam za izvedbo posameznih ukrepov (odprava ugotovljenih nepravilnosti oz. tveganj, ukrepi zoper odgovorne osebe). V primeru, ko se v preiskavi ali iz same prijave ugotovi sum kaznivega dejanja, zadevo odstopijo v pristojno reševanje policiji in državnemu tožilstvu.

Preiskovalci Urada začnejo s preiskovanjem suma pranja denarja na podlagi prijave sumljive transakcije. V primeru, da na podlagi teh prijav ugotovijo razloge za sum storitve kaznivih dejanj pranja denarja, pričnejo z zbiranjem podatkov (v glavnem gre za finančne podatke bank, borznih hiš, DURS-a ter Policije) ter iz njih sestavijo analizo. Cilj takšne analize je opisati finančne transakcije v določenem obdobju ter dejansko finančno in pravno stanje, ki morebiti kaže na storitev kaznivega dejanja. V primeru, da podatki dejansko kažejo na sum storitve kaznivih dejanj, preiskovalci o tem poročajo Policiji.

V SDT odgovarjajo, da preiskovanje prevar poteka skladno z načeli in znotraj okvirov, ki jih določa Zakon o kazenskem postopku in Kazenski zakonik.

Postopek preiskovanja posameznega primera oz. suma kaznivega dejanja pri NPU, Komisiji in Uradu poteka na podoben način. Preiskava se prične bodisi s prijavo (pisno ali ustno) bodisi na podlagi lastne dejavnosti, v primeru NPU tudi na podlagi zahtevka tožilstva. V primeru, da se v preiskavi ugotovi, da gre za sum storitve kaznivega dejanja, Urad in Komisija odstopita zadeve v reševanje policiji in tožilstvu. NPU nadalje s pomočjo različnih ukrepov zbira in pridobiva dokaze, ki so nato del sodnega postopka. Zanimivo bi bilo predstaviti tudi nadaljnji del, ki ga opravi SDT, vendar pa zaradi njihovega kratkega in jedrnatega odgovora to ni možno.

7. in 8. vprašanje: Kako bi ocenili učinkovitost vaše institucije pri odkrivanju in preiskovanju prevar in gospodarskega kriminala? Na kakšen način menite, da bi lahko dodatno izboljšali vašo učinkovitost na tem področju?

Na NPU so posebej ponosni na svoje dosežke na področju preiskovanja gospodarskega kriminala in korupcije. Njihovi učinki dela se tako kažejo v naraščajočem številu preiskanih kaznivih dejanj, obravnavanih in ovadenih tako fizičnih kot pravnih oseb, v večjem obsegu izsledene in protipravno pridobljene premoženjske koristi oz. povzročene škode ter večji lastni dejavnosti pri zaznavanju kaznivih dejanj. Prav tako je na podlagi zadev, ki jih je preiskoval NPU, sodišče pravnomočno obsodilo več gospodarstvenikov, visokih političnih funkcionarjev in drugih. Na NPU poudarjajo, da so takšni rezultati posledica dobrega sodelovanja med njimi, državnim tožilstvom in drugimi organi nadzora v družbi. Menijo, da bi bilo za doseganje še boljše učinkovitosti na tem področju potrebno zapolniti prosta delovna mesta v NPU, zlasti z manjkajočimi usposobljeni strokovnjaki, nadaljevati s projektnim vodenjem posameznih primerov, povečati proaktivno delovanje NPU na posameznih področjih, izboljšati nekatera tehnična sredstva NPU, povezati delovanje vseh pristojnih državnih organov in institucij, ki sodelujejo v predkazenskem postopku, ter izvajati dodatna usposabljanja in izobraževanja na posameznih področjih.

Na letni ravni Komisija poda približno 240 naznanil oz. ovadb različnih kaznivih dejanj vključno z dejanji, s katerimi so oškodovana javna sredstva. Na tej podlagi in v primerjavi z drugimi nadzorstvenimi organi (npr. inšpekcijskimi) na Komisiji ocenjujejo, da so relativno učinkoviti in uspešni. Glede povečanja učinkovitosti na Komisiji le-to vidijo predvsem v nenehnem (stalnem) usposabljanju ter temeljitem strokovnem delu oz. izvajanju pristojnosti. Poudarjajo tudi pomen dobrega sodelovanja z drugimi organi tako pri opravljanju rednih nalog kot na področju usposabljanja in izpopolnjevanja.

Na Uradu ocenjujejo, da je njihovo delo učinkovito, saj v zvezi z več kot 15 % vseh poročil Urada Policija na tožilstvo posreduje kazenske ovadbe za takšno ali drugačno kaznivo dejanje. Na vprašanje o povečanju učinkovitosti na tem področju na Uradu niso odgovorili.

Na SDT odgovarjajo, da v skladu z osvajanjem novih znanj z obravnavanega področja narašča tudi učinkovitost SDT. V zadnjih 2 letih se le-ta kaže tudi v nizu obsodilnih sodb zoper najzahtevnejše ter najbolj nevarne in najbolj prikrite oblike gospodarskih kaznivih dejanj. Postopno izboljšanje že dosedanje zadovoljive ravni učinkovitosti pri pregonu organiziranih oblik gospodarskega kriminala na SDT vidijo predvsem v dodatnem izobraževanju na obravnavanem področju.

Vse izbrane institucije ocenjujejo svoje delo na področju odkrivanja in preiskovanja prevar kot uspešno. Prav tako se NPU, Komisija in SDT strinjajo, da bi k izboljšanju učinkovitosti najbolj pripomoglo dodatno izobraževanje na tem področju, ter poudarjajo pomen sodelovanja z drugimi državnimi organi oz. institucijami.

9. vprašanje: Kateri so ukrepi vaše institucije na področju preprečevanja prevar in gospodarskega kriminala?

Na NPU menijo, da je za uspešno in učinkovito izvajanje dela na obravnavanem področju pomembno uravnoteženo delovanje vseh treh vej oblasti, zakonodajne, sodne in izvršilne. Pozdravljajo tudi sprejetje Resolucije o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2012-2016 (2012, točka 6.2.4), v katerem so opredeljeni tudi cilji na področju preprečevanja in zatiranja gospodarske kriminalitete, ki so povečanje medsebojnega sodelovanja na tem področju, zagotavljanje skupnega izobraževalnega sistema dotičnih državnih organov, izboljšanje učinkovitosti odkrivanja, preiskovanja in pregona gospodarske kriminalitete ter pospešitev kazenskih postopkov.

Odločitve Komisije v povezavi s posamezno preiskavo nimajo primarnih niti sekundarnih pravnih posledic, največkrat so izražene v obliki mnenj, ugotovitev ali priporočil in niso zavezujoče. Vendar pa na Komisiji menijo, da s tovrstnimi mnenji krepijo transparentnost poslovanja subjektov javnega sektorja, kar na daljši rok preprečuje nedovoljena ravnanja, obenem pa s priporočili oz. pojasnili o pravilnem ravnanju v obravnavanih primerih poskušajo vplivati na bodoča ravnanja. Prav tako pomemben preventivni učinek vidijo v že omenjeni aplikaciji Supervisor, ki je razkril oz. razkriva finančno poslovanje in denarne tokove med subjekti javnega in zasebnega sektorja. Dodatno menijo, da je ključni pogoj za uspešnost na tem področju resen in odgovoren odnos vseh deležnikov, ki so za to pristojni oz. je to njihova zakonska naloga.

Na Uradu komentarja na to vprašanje niso podali.

Na SDT opozarjajo, da preprečevanje prevar in gospodarskega kriminala ni domena državnega tožilstva, ampak nadzorstvenih organov in drugih regulatornih institucij, ki pa po njihovem mnenju očitno svojega dela niso opravljali. Zapisali so, da je zato pričakovanje, da bo te ukrepe izvajalo državno tožilstvo, brez pravne ali drugačne osnove.

Na NPU in Komisiji se strinjajo, da je za omejitev rasti prevar in gospodarskega kriminala pomembno tudi preventivno delovanje na tem področju. Na NPU podpirajo sprejetje Resolucije o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2012-2016, ki naj bi pripomogla k izboljšanju na tem področju, medtem ko preiskovalci Komisije z ugotovitvami oz. priporočili vplivajo na bodoča ravnanja poslovnih subjektov ter na tak način krepijo transparentnost poslovanja subjektov javnega sektorja.

10. vprašanje: Ali menite, da bi vašim preiskovalcem pri odkrivanju in preiskovanju prevar in gospodarskega kriminala lahko pomagal strokovnjak s področja preiskovalnega računovodstva? Na kakšen način?

Na NPU odgovarjajo, da jim je takšen strokovnjak lahko v veliko pomoč. Pri preiskavah lahko s svojim širokim spektrom znanja pomembno prispeva k iskanju, identificiranju ter analiziranju zbranih dokazov na področju računovodenja, poslovanja ter t.i. prevarantskega revidiranja. Zavedajo se, da je v tujini sodelovanje takšnega strokovnjaka že ustaljena praksa, in poudarjajo, da bi bila takšna pomoč v kompleksnih primerih dobrodošla. Dodajajo, da je v Sloveniji preiskovalnega računovodjo v posamezno preiskavo mogoče pritegniti že v fazi predkazenskega oz. kazenskega postopka na podlagi odredbe policije, tožilstva ali sodišča.

Na Komisiji menijo, da bi jim takšen strokovnjak pri delu lahko pomagal v primerih, ko je kršitev oz. tveganje povezano z računovodskim delom oz. področjem. V drugih primerih tovrstne strokovne dileme rešujejo s sodelovanjem z drugimi pristojnimi organi in ustanovami in z lastnim usposabljanjem in izpopolnjevanjem, katerega del so tudi lastne delovne izkušnje.

Na Uradu odgovarjajo, da je v primeru preiskovanja gospodarskih družb v zvezi s pranjem denarja, celotna analiza, ki jo opravijo na Uradu »eno samo preiskovalno računovodstvo«.

Na SDT se na podlagi preteklih izkušenj ne bi odločili za vključevanje takšnega strokovnjaka v svojo preiskavo in bi se zato v takšnih primerih raje opirali na lasten kader, ki ga nameravajo v prihodnosti izoblikovati. Prav tako poudarjajo pomen izkušenj, ki jih njihovi preiskovalci tekom dela pridobivajo na tem področju, ter novih znanj, ki jih ponujajo za to pristojne izobraževalne ustanove.

Na NPU in Komisiji menijo, da bi jim preiskovalni računovodja lahko pomagal pri preiskovanju in zbiranju dokazov, tako kot si v posameznih primerih trenutno med seboj pomagajo različne institucije. Na SDT se za takšno sodelovanje ne bi odločili, vendar njihovim preiskovalcem takšna strokovna znanja pomagajo pri delu. Odgovor Urada na to vprašanje ni najbolj jasen, vendar iz odgovora prav tako lahko sklepamo, da njihovim preiskovalcem znanja, ki jih v osnovi poseduje preiskovalni računovodja, pomagajo.

11. vprašanje: Na kakšen način bi bilo po vašem mnenju najbolj ustrezno urejeno delovanje preiskovalnih računovodij (npr. strokovnjaki v okviru posamezne organizacije, izobraževanje lastnih zaposlenih)?

Po mnenju NPU je v Sloveniji le nekaj 10 strokovnjakov, ki bi bili sposobni izvajati takšne preiskave. V NPU so začeli z izobraževanjem lastnega kadra v zunanjih institucijah. Strokovna znanja s področja preiskovalnega računovodstva so namreč zahtevna in jih policija sama ni sposobna v celoti razviti in s tem posledično ohranjati potrebno strokovno raven. Menijo, da bi bilo smiselno, da bi v posamezno zahtevnejšo preiskavo vključili neodvisne izvedence podobno kot npr. v ZDA. Zanimiv se jim zdi tudi primer Hrvaške, kjer imajo poseben neodvisni inštitut za izvedenstva za različne oblike kriminala. Le-ta je

po njihovih podatkih zelo dejaven, saj je v primeru uvedbe stečaja podjetja na Hrvaškem skoraj gotovo uvedena preiskava.

Na Komisiji menijo, da morajo državni organi, ki se ukvarjajo z odkrivanjem in preprečevanjem prevar, imeti lastne strokovnjake, ker jih nenehno potrebujejo in je to znanje potrebno za opravljanje rednih, sicer specializiranih nalog.

Na Uradu menijo, da mora preiskovalni računovodja vsekakor biti zaposlen v okviru organizacije, za katero opravlja analizo oz. preiskavo, predvsem z vidika raznih pooblastil za dostop do finančnih ali drugih podatkov, ki so lahko označeni z določeno stopnjo tajnosti. Dodatno izobraževanje in usposabljanje zaposlenih je po njihovem mnenju vsekakor potrebno, vendar je trenutno v praksi tako, da ni proračunskih sredstev za izvedbo takih usposabljanj. Z drugimi državnimi organi si na Uradu sicer medsebojno izmenjujejo izkušnje pri tovrstnih preiskovanjih, vendar gre v teh primerih bolj za izmenjavo dobre prakse in ne tako celovita usposabljanja, kot so usposabljanja ali izobraževanja z izdelanim programom (računovodska, revizorska izobraževanja).

Na SDT, kot že omenjeno, menijo, da je najbolj primerno in smiselno izobraževanje lastnih zaposlenih.

Na NPU menijo, da bi se Slovenija lahko zgledovala po tujini in bi tako lahko imela neodvisne izvedence s tega področja, ki bi nato v posameznih primerih pomagali preiskovalcem. Na Komisiji, Uradu in SDT pa menijo, da bi bilo bolj smiselno dodatno izobraževati lastne zaposlene oz. takšne strokovnjake v posamezni (državni) instituciji zaposliti.

12. vprašanje: Ali po vašem mnenju slovensko gospodarstvo potrebuje strokovnjake s področja preiskovalnega računovodstva, da bi kot strokovnjaki sodelovali pri preiskavah in sestavljanju postopkov zoper osumljene gospodarskega kriminala?

Na NPU menijo, da se v tujini lastniki in poslovodstva uspešnih družb zavedajo pomena takšnih strokovnjakov, saj jih vključujejo v preglede podjetij. Ni pa v vseh primerih tako, pogosto je namreč tudi poslovodstvo družbe tisto, ki izvaja različne oblike nezakonitih dejanj. Menijo, da ima na tem mestu velik pomen tudi notranja revizija ter dober sistem notranjih kontrol. Poudarjajo tudi, da »neprijavljanje« kaznivih dejanj oz. pasivnost na tem področju prav tako pripomore k realnem stanju, ki ga imamo danes v družbi. Odgovor na zadnje vprašanje na NPU zaključijo z lastnimi praktičnimi izkušnjami, »da računovodja, ki na slabosti opozarja lastnika, in kaznivo dejanje prijavi policiji, kmalu postane bivši računovodja«.

Na Komisiji menijo, da morajo biti zaposleni v okviru notranjih kontrol za upravljanje s tovrstnimi tveganji vsaj v srednjih in velikih družbah usposobljeni tudi za ugotavljanje ali vsaj prepoznavanje kazalnikov prevar oz. goljufij. Opozarjajo tudi, da v primerih, ko

nadzorniki posameznega podjetja za takšen pregled ali nadzor vključijo zunanje strokovnjake, le-ti pogosto sledijo in upoštevajo bolj zasebni interes in tako mnoge zadeve (očitnega kriminalnega značaja) ostanejo prikrite. Po njihovem mnenju v pre mnogih primerih to velja tudi za računovodske službe in notranjerevizijske službe, ki jih morajo obvezno imeti določeni proračunski uporabniki.

Na Uradu so mnenja, da ima gospodarstvo veliko takih strokovnjakov, vsekakor pa teh strokovnjakov primanjkuje v državnih organih, predvsem na tožilstvu in sodiščih.

Na SDT odgovarjajo, da gospodarstvo nesporno potrebuje strokovnjake, da bodo sposobni v gospodarskih družbah vzpostaviti notranje kontrole in druge mehanizme za preprečevanje računovodskih prevar in z njimi povezanih kaznivih dejanj. Kot komentar dodajajo, da v primeru, da takšnih strokovnjakov do sedaj ni, je to »jasen dokaz o žalostnem zatečenem stanju stvari«.

Pri zadnjem vprašanju so odgovori, ki sem jih dobila od izbranih institucij, zelo različni, pa vendar je njihov zaključek zelo jasen. Na NPU so se tako pri tem vprašanju osredotočili predvsem na vidik raznih preiskav, ki jih naročajo lastniki in poslovodstva družb. Tako kot na Komisiji poudarjajo pomen notranje revizije, dobrega sistema notranjih kontrol ter upravljanja s tveganji, opozarjajo pa tudi na (ne)namerno pasivnost tako zaposlencev kot tudi nadzornikov družb. Tudi na SDT se strinjajo, da slovensko gospodarstvo takšne strokovnjake potrebuje predvsem z vidika vzpostavitve notranjih kontrol in podobnih preventivnih mehanizmov. Na drugi strani na Uradu menijo, da Slovenija takšne strokovnjake že ima, kar lahko zopet povežemo s področjem notranje revizije in notranjim kontroliranjem v podjetjih, primanjkuje pa takšnih strokovnjakov v državnih organih in institucijah.

3.2.3 Ugotovitve in diskusija

V okviru izdelave magistrskega dela sem želela ugotoviti potrebo po uvedbi strokovnjakov preiskovalnega računovodstva v slovensko gospodarstvo. V ta namen sem oblikovala vprašalnik, ki so ga izpolnili predstavniki štirih po mojem mnenju najpomembnejših, državnih institucij, ki se v Sloveniji ukvarjajo z odkrivanjem in preprečevanjem prevar in gospodarskega kriminala. Na podlagi odgovorov predstavnikov izbranih državnih institucij lahko povzamem nekaj pomembnih ugotovitev.

Stanje na področju preprečevanja in odkrivanja prevar in gospodarskega kriminala se izboljšuje, tudi statistični kazalniki kažejo večkratno povečanje odkritih in obravnavanih kaznivih dejanj, obsojenih oseb ter izsledene premoženjske škode na tem področju. Kot že omenjeno v odgovoru Komisije, je pomemben napredek na tem področju tudi ustanovitev NPU in SDT, ki sta obe specializirani instituciji. Vse v raziskavi sodelujoče institucije svoje delo na področju odkrivanja in preiskovanja prevar ocenjujejo kot uspešno, medtem ko na področju preprečevanja prevar niso aktivne vse institucije. Sama menim, da bi

morali vsi državni organi in institucije delovati na tem področju, ne nujno s posebnimi ukrepi, mogoče le s takšnim ali drugačnim udejstvovanjem ali podpiranjem posameznih načinov delovanja, razmišljanja. Strinjam se tudi s trditvijo, da ne moremo biti zadovoljni z »delovanjem in samoregulacijo znotraj samih gospodarskih subjektov in organov nadzora« nad njimi. Trenutno stanje v državi je takšno, da se politika ne samo vmešava v gospodarstvo, ampak je večkrat njegov aktivni sooblikovalec, pereč pa je tudi problem klientelizma. Vse to velikokrat pripomore k temu, da so prevare in druge nepravilnosti načrtno spregledane oz. ne dobijo epiloga.

Za uspešen in učinkovit proces odkrivanja in preprečevanja prevar in gospodarskega kriminala podobno kot anketiranci tudi sama menim, da je ključnega pomena sodelovanje med državnimi institucijami. Različna znanja in dolgoletne raznovrstne izkušnje na tem področju namreč lahko pomagajo pri razrešitvi nekega zahtevnejšega primera ali poteku posamezne preiskave. Poleg medsebojnega sodelovanja, menim, da je ključno tudi nenehno izobraževanje in usposabljanje na tem področju. Vsi anketiranci se zavedajo pomena izobraževanja in novih znanj, ki jih njihovi zaposlenci na takšen način pridobijo.

Najpomembnejši del raziskave predstavljajo odgovori izbranih institucij na vprašanja v povezavi s področjem preiskovalnega računovodstva. Sodelujoči se strinjajo, da bi jim pri preiskovanju in zbiranju dokazov v povezavi s posameznimi primeri lahko pomagal preiskovalni računovodja, tako kot si trenutno po potrebi medsebojno pomagajo različne institucije. V eni izmed sodelujočih institucij se zaradi preteklih slabih izkušenj sicer izogibajo takšnim sodelovanjem, vendar ne zato ker takšna pomoč ne bi bila potrebna.

Sodelujoče institucije imajo glede ureditve delovanja preiskovalnih računovodij deljena mnenja. Preiskovalni računovodje bi tako lahko bili podobno kot v tujini neodvisno organizirani strokovnjaki, ki bi v zahtevnejših primerih pomagali posamezni instituciji pri preiskavah ali pa bi bili kot strokovnjaki v posamezni instituciji zaposleni. V povezavi s tem se nekateri anketiranci navezujejo na dodatno izobraževanje lastnih zaposlenih. Skladno s tem so nekateri preiskovalci sodelujočih institucij začeli tudi z izobraževanjem pri Sekciji forenzičnih računovodij za pridobitev strokovnega naziva preizkušeni forenzični računovodja. Glede na velikost naše države in delovanje našega gospodarstva se strinjam z izbiro možnosti izobraževanja lastnih zaposlenih, vendar dvomim, da je to lahko dovolj za uspešnost na tako kompleksnem področju. Nenehno izobraževanje na kritičnih področjih je potrebno, ni pa zadostno. Izobraževanje na Sekciji forenzičnih računovodij je tako v tem primeru zelo priporočljivo in predstavlja nekakšno osnovo za vključitev preiskovalnega računovodstva med načine preprečevanja in odkrivanja prevar, ne predstavlja pa končne rešitve. Znanja in izkušenj, ki jih posamezni računovodski strokovnjak pridobi tekom večletnega študija in opravljanja svojega poklica, namreč ni mogoče pridobiti v strnjem izobraževalnem programu. Sama menim, da bi bilo najbolj smiselno in učinkovito, da bi imela posamezna institucija, ki se ukvarja s tem področjem, takšnega strokovnjaka zaposlenega.

Mnenja sodelujočih institucij o potrebnosti strokovnjakov preiskovalnega računovodstva v Sloveniji so enotna. Nekatere institucije se v zvezi s tem osredotočajo predvsem na pomembnost prisotnosti preiskovalnih računovodij znotraj vsake posamezne družbe za potrebe vzpostavljanja sistema notranjih kontrol in upravljanja s tveganji družbe ter jih na ta način močno povezujejo z notranjo revizijo. To med drugim kaže tudi na slabo razumevanje pojma preiskovalnega računovodstva in poznavanje njegovih področij dela.

Na podlagi vseh predstavljenih ugotovitev in stališč lahko pozitivno odgovorim na zastavljeno prvo raziskovalno vprašanje in sicer, da **slovensko gospodarstvo potrebuje strokovnjake s področja preiskovalnega računovodstva**, da bi kot izvedenci sodelovali pri preiskavah in sestavljanju postopkov zoper osumljene gospodarskega kriminala.

Za odgovor na drugo raziskovalno vprašanje sem tekom magistrskega dela poskušala predstaviti različne vidike preventivnega presojanja v sklopu preiskovalnega računovodstva. Poskušala sem predvsem ugotoviti možnosti za uvedbo preventivnih pregledov družb, ki bi jih izvajale državne institucije. Med pregledovanjem tuje literature sem zasledila več podobnih primerov, kjer zasebna podjetja nudijo takšne ali drugačne storitve, ki pomagajo podjetju ustvariti okolje za transparentno oz. bolj »netvegano« delovanje. Vendar pa nisem zasledila primera, kjer bi bilo takšno preventivno preiskovanje organizirano v smislu letnih pregledov, še manj da bi se s takšnimi preiskovanjem ukvarjale državne institucije. Kot opisano v prejšnjih poglavjih, so tudi v Sloveniji prisotne družbe, ki nudijo preventivne preglede, vendar gre za storitve, za katere se odloči le peščica družb. Na podlagi argumentov, predstavljenih v magistrskem delu, bi težko zagovarjala smotrnost letnih preventivnih pregledov poslovanja s strani državnih organov. Zaključim lahko, da bi **preiskovalno računovodstvo lahko delovalo "preventivno"** in bi bilo mogoče s pomočjo strokovnjakov preiskovalnega računovodstva preprečiti, da bi prevare v računovodenju in računovodskih izkazih podjetja le-tega pripeljale v propad, vendar ne v okviru nadzorov, ki bi jih izvajale državne institucije, ampak zgolj v takšni obliki, kot je trenutno že prisotna v Sloveniji, torej v obliki neobvezujočih preventivnih pregledov, ki jih ponujajo za to usposobljene družbe.

Na področju preiskovalnega računovodstva z vidika preventivnega delovanja vidim predvsem dve zanimivi področji za nadaljnje raziskave. Prvo zajema analizo možnosti preventivnih pregledov, za katere bi bile družbe zavezane ob izpolnitvi določenih pogojev, podobno kot je v Sloveniji organizirano revidiranje računovodskih izkazov. Takšni pregledi bi bili npr. lahko organizirani letno oz. na dve leti, izvajalo pa bi jih zasebno podjetje, ki bi ga družba sama izbrala. Drugo področje za nadaljnje raziskave na tem področju se navezuje na potencialne privarčevane »izgube«, ki bi se jim posamezna družba izognila s pomočjo preventivnega pregleda poslovanja. Gre torej za vidik smotrnosti vpeljevanja takšnih pregledov v poslovanje.

SKLEP

Gospodarska kriza ter obdobje nerealne rasti pred njo sta močno vplivala na dogajanje v današnji družbi. Njene glavne značilnosti so pohlep, brezbržnost, razsipnost ter skrb zgolj za lastne interese in njihovo maksimiziranje, kar pogosto pripelje do točke, ko sredstva niso več pomembna, važen je le končni cilj. V takem okolju so zato različne vrste gospodarskega kriminala ter prevar zelo pogoste. Države in tudi posamezne družbe se proti njim bojujejo na različne načine, bodisi s sprejetjem raznih zakonov, standardov ali ukrepov s strani države, bodisi s primerno urejenostjo poslovanja posameznega podjetja, torej sistemom notranjih kontrol, upravljanja s tveganji, ipd..

Ena izmed disciplin, s katero je mogoče uspešno poseči na področje preprečevanja in odkrivanja računovodskih in tudi drugih prevar, je tudi preiskovalno računovodstvo. V okviru preventivnega delovanja preiskovalni računovodja lahko pomaga v podjetju ustvariti okolje, ki zavira oz. onemogoča nastanek prevar, na področju odkrivanja in preiskovanja prevar pa pomaga zbrati zadostne dokaze, jih preučiti ter nato primerno predstaviti glede na potrebe. Preiskovalni računovodja tako lahko sodeluje neposredno s podjetjem ali s posamezno državno institucijo.

Preiskovalno računovodstvo je po državah v svetu različno razvito in prisotno. V Sloveniji trenutno storitve preiskovalnega računovodstva nudijo nekatere zasebne družbe, ne pa tudi državne institucije. V magistrskem delu sem zato med drugim želela analizirati možnosti vključitve preiskovalnega računovodstva med načine preprečevanja in odkrivanja računovodskih prevar v Sloveniji. V ta namen sem oblikovala vprašalnik, ki sem ga nato posredovala štirim najpomembnejšim državnim institucijam s področja preprečevanja in (ali) odkrivanja prevar in gospodarskega kriminala. Glavne ugotovitve raziskave so, da bi izbranim institucijam pri delu na tem področju lahko pomagal preiskovalni računovodja ter da slovensko gospodarstvo potrebuje takšne strokovnjake, da bi kot izvedenci sodelovali pri preiskavah in sestavljanju postopkov zoper osumljene gospodarskega kriminala.

Uporaba preiskovalnega računovodstva na področju preprečevanja in odkrivanja prevar in gospodarskega kriminala v svetu veliko obeta. Za dvig trenutnega stanja v družbi ter gospodarstvu pa bilo najbolj optimalno, da bi počistili stvari iz preteklosti in se iz te izkušnje nekaj naučili za prihodnost.

LITERATURA IN VIRI

1. Amat, O., Blake, J., & Dowds, J. (1999). The ethics of creative accounting. Najdeno 28. aprila 2013 na spletni strani <http://www.econ.upf.edu/docs/papers/downloads/349.pdf>
2. American Institute of Certified Public Accountants - AICPA. (2001). *Responsibilities for litigation services*. New York: AIPCA.
3. Association of certified fraud examiners. (2010). Report to the nations on occupational fraud and abuse. Najdeno 25. januar 2012 na spletni strani http://www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/documents/rtn-2010.pdf
4. Bhattacharya, S., & Kumar, K. (2008) Forensic accounting and Benford's law. *IEEE signal processing magazine*, 25(2), 152-150.
5. Crumbley, L., Heitger, L. E., & Smith, S. (2003). *Forensic and investigative accounting*. Chicago: CCH Incorporated.
6. *Delovna področja*. Najdeno 30. maja 2012 na spletni strani http://www.uppd.gov.si/si/delovna_podrocja/
7. DiGabriele, J. A. (2009). Implications of regulatory prescriptions and audit standards on the evolution of forensic accounting in the audit process. *Journal of applied accounting research*, 10(2), 109-121.
8. Direktiva 2006/43/ES o obveznih revizija za letne in konsolidirane računovodske izkaze. *Uradni list ES*, št. 157/2006.
9. *Forensic accounting services*. Najdeno 1. junija 2013 na spletni strani http://www.investigation.com/forensic_accounting.htm
10. Hao, X. (2010). Analysis of the Necessity to Develop the Forensic Accounting in China. *International Journal of Business and Management*, 5(5), 185-187.
11. Heitger, L. E., & Heitger, D. L. (2008). Incorporating Forensic Accounting and Litigation Advisory Services Into the Classroom. *Issues in Accounting Education*, 23(4), 561-572.
12. Houck, M. M., Kranacher, M. J., Morris, B., Riley, Jr., R. A., Robertson, J., & Wells, J. T. (2006). Forensic accounting as an investigative tool. *The CPA journal*, 76(8), 68-70.
13. *Izobraževanje*. Najdeno 3. aprila 2013 na spletni strani http://www.sfr.si/index.php?option=com_content&view=article&id=4&Itemid=8
14. Kasum, A. S. (2009). The relevance of forensic accounting to financial crimes in private and public sectors of third world economies: a study from Nigeria. (str.1-24). *Proceedings of The 1st International Conference on Governance Fraud Ethics and Social Responsibility*. Edirne.

15. Kazenski zakonik. *Uradni list RS* št. 50/2012-UP2.
16. Koletnik, F., & Kolar, I. (2008). *Forenzično računovodstvo*. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije.
17. *Komisija za preprečevanje korupcije*. Najdeno 23. marca 2011 na spletni strani <https://www.kpk-rs.si/sl/komisija>
18. Komisija za preprečevanje korupcije. (2012). *Letno poročilo 2012*. Ljubljana: Komisija za preprečevanje korupcije.
19. Komisija za preprečevanje korupcije. (2013). *Ocena stanja*. Najdeno 23. aprila 2013 na spletni strani https://www.kpk-rs.si/upload/t_datoteke/Ocena_stanja_korupcije_v_RS.pdf
20. KPMG International. (2007). Profile a fraudster. Najdeno 13. aprila 2012 na spletni strani [http://www.kpmg.co.uk/pubs/ProfileofaFraudsterSurvey\(web\).pdf](http://www.kpmg.co.uk/pubs/ProfileofaFraudsterSurvey(web).pdf)
21. Kramar R. C. (1984). Corporate Criminality: The Development of an Idea. Hochstedler E.(ed.):Corporation as Criminals. Beverly Hills: Sage Publications, 1984.
22. Lourie, M. (1953). Forensic accounting. *New York certified public accountant*, 696-705.
23. Mayungbe, R. (2012). Forensic accounting in Nigeria. *Forensic accounting with Richard Mayungbe*, 1.3.2012. Najdeno 1. junija 2013 na spletni strani <http://richardmayungbe.blogspot.com/2012/03/forensic-accounting-in-nigeria.html>
24. Mazumder, M. M. (2011). Forensic accounting: an investigative approach of accounting. *Social science research network*. Najdeno 1. junija 2013 na spletni strani <http://ssrn.com/abstract=1864346>
25. Mednarodna zveza računovodskih strokovnjakov. (2009a). MSR 240. *Priročnik mednarodnih standardov revidiranja in obvladovanja kakovosti*. New York: IFAC.
26. Mednarodna zveza računovodskih strokovnjakov. (2009b). Razlagalni slovar. *Priročnik mednarodnih standardov revidiranja in obvladovanja kakovosti*. New York: IFAC.
27. Ministrstvo za finance. (2010). *Poročilo medresorske delovne skupine za pripravo ukrepov za preprečevanje davčnih utaj pri gotovinskem poslovanju*. Ljubljana: Ministrstvo za finance.
28. Ministrstvo za notranje zadeve. (2013). Dosežki. Najdeno dne 3. novembra 2013 za spletni strani http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2013/obletnica_vlade/Prva_obletnica_MNZ.pdf
29. Mladenovič, Z. (2012). Odgovornost državnega revizorja za odkrivanje prevar. Najdeno 25. junija 2012 na spletni strani www.rs-rs.si/rsrs/.../Odgovornost_drzavnega_revizorja_prevare.ppt

30. *Nacionalni preiskovalni urad*. (2011). Najdeno 23. marca 2011 na spletni strani http://www.mnz.gov.si/si/policija_varnost_in_nadzor/nacionalni_preiskovalni_urad/
31. Navodilo o delu skupine državnih tožilcev za pregon organiziranega kriminala. *Uradni list RS*, št. 53/2006.
32. Nemeč, A. (2006). Vloga notranjega revizorja pri preprečevanju in odkrivanju prevar. *Revizor*, (12), 40-53.
33. *O uradu*. Najdeno 30. maja 2012 na spletni strani http://www.uppd.gov.si/si/o_uradu/
34. Owojori, A. A., & Asaolu, T. O. (2009). The role of forensic accounting in solving the vexed problem of corporate world. *European journal of scientific research*, 29(2), 183-187.
35. *Pojasnilo k odstopu predsednika in obeh namestnikov predsednika KPK*. Najdeno 30. novembra 2013 na spletni strani <https://www.kpk-rs.si/sl/komisija/medijsko-sredisce/novice/11/2013/pojasnilo-k-odstopu-predsednika-in-obeh-namestnikov-predsednika-kpk>
36. Policija. (2012). Poročilo o delu policije za leto 2012. Najdeno 25. junija 2013 na spletni strani <http://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2012.pdf>
37. Policija. (2013). Pregled dela policije za prvo polletje 2013. Najdeno 3. novembra 2013 na spletni strani <http://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/PorociloZaPrvoPolletje2013.pdf>
38. Povh, D. (2003). Prevare, korupcija in notranji revizor. *Revizor*, (4-5), str. 7-22.
39. Pravilnik o organizaciji, obveščanju in delu Specializiranega državnega tožilstva RS. *Uradni list RS* št. 7/2012.
40. PricewaterhouseCoopers LLP. (2003). Key elements of antifraud programs and controls. Najdeno 20. aprila 2013 na spletni strani <http://faculty.som.yale.edu/shyamsunder/FinancialFraud/Elements%20of%20Antifraud%20Program%20-%20White%20Paper.pdf>
41. PricewaterhouseCoopers LLP. (2007). Economic crime: people, culture and controls. The 4th biennial Global Economic Crime Survey. Najdeno 25. januarja 2012 na spletni strani http://www.pwccn.com/webmedia/doc/633280377137155329_econ_crime_survey_2007_global.pdf
42. PricewaterhouseCoopers LLP. (2011). Cybercrime: protecting against the growing threat. Global Economic Crime Survey. Najdeno 25. januarja 2012 na spletni strani

- http://www.pwc.com/en_GX/gx/economic-crime-survey/assets/GECS_GLOBAL_REPORT.pdf
43. *Pristojnosti in naloge*. Najdeno 23. marca 2011 na spletni strani <https://www.kpk-rs.si/sl/nadzor-in-preiskave>
 44. Ramaswamy, V. (2007). New frontiers: training forensic accountants within the accounting program. *Journal of college teaching and learning*, 4(9), 31-38.
 45. Rasey, M. (2012). History of Forensic Accounting. Najdeno 12. oktobra 2012 na spletni strani http://www.ehow.com/about_5005763_history-forensic-accounting.html
 46. Rosen, L. S. (2006). Forensic accounting: where and when headed? *CAP forum on forensic accounting in the post-Enron world*, 5(2), 257-264.
 47. Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2012–2016 (ReNPPZK12-16). *Uradni list RS* št. 83/2012.
 48. Rošker, M. (2005). Program za preprečevanje prevar. *Revizor*, (9), 51-70.
 49. *Sage forensic accounting*. Najdeno 2. junija 2013 na spletni strani <http://sagefa.com/questions.html>
 50. *Sarbanes Oxley Act*. (2002). Najdeno 20. marca 2011 na spletni strani <http://www.sec.gov/about/laws/soa2002.pdf>
 51. Seda, M. & Peterson Kramer, B. K. (2008). The emergence of forensic accounting programs in higher education. *Management accounting quarterly*, 9(3), 15-23.
 52. Sekcija forenzičnih računovodij. (2012). Pravilnik o izobraževanju in pridobitvi strokovnega naziva preizkušeni forenzični računovodja pri Zvezi računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije. Najdeno 3. aprila 2013 na spletni strani http://www.sfr.si/images/dokumenti/Pravilnik%20o_izobrazevanju_PFR.pdf
 53. *Sekcija forenzičnih računovodij*. Najdeno 3. aprila 2013 na spletni strani http://www.sfr.si/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=5
 54. Selinšek, L. (2006). *Gospodarsko kazensko pravo*. Ljubljana: GV založba.
 55. Slapničar, S. (2011). Prirejanje poslovnega izida in finančnega stanja podjetja ter možnosti za preprečevanje le-tega. *Zbornik 43. simpozija o sodobnih metodah v računovodstvu, financah in reviziji*. (str. 9-23). Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije in Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije.
 56. SSKJ, Slovar slovenskega knjižnega jezika. (1994). Ljubljana: SAZU in DZS.
 57. STA. (2013, 22. september). *Darko Majhenič za STA: Obravnavamo ljudi, ki imajo finančno in politično moč, a s tem nimamo težav*. Najdeno 3. novembra 2013 na spletni strani <http://www.ljubljanskenovice.si/default.asp?podrocje=5&menu=5&novica=180271>

58. The institute of internal auditors. (2012). Kodeks poklicne etike notranjih revizorjev. Najdeno 26. maja 2012 na spletni strani http://www.si-revizija.si/notranji_revizorji/pravila_stroke.php
59. Urad RS za preprečevanje pranja denarja. (2013). Podatki poročila o delu urada RS za preprečevanje pranja denarja za leto 2012. Najdeno 15. novembra 2013 na spletni strani http://www.uppd.gov.si/fileadmin/uppd.gov.si/pageuploads/deloUrada/letno_porocilo_2012_tiskovno.pdf
60. Urad za makroekonomske analize in razvoj. (2013). *Pomladanska napoved gospodarskih gibanj 2013*. Ljubljana: Urad za makroekonomske analize in razvoj.
61. Verbinc, F. (1997). *Slovar tujk* (12. izdaja). Ljubljana: Cankarjeva založba.
62. Vrhovno državno tožilstvo RS. (2012). Skupno poročilo o delu državnih tožilcev RS. Dostopno na spletni strani http://www.dt-rs.si/uploads/porocilo_2012_internet.pdf
63. Watters, M., Casey, K. M., Humphrey, J. & Linn, G. (2007). CPA firms offering of forensic services surprisingly consistent over time: Are CPA's missing our on a forensic accounting gold rush? *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, 11(2), 89-95.
64. Wolfe, D.T. & Hermanson, D. R. (2004). The fraud diamond: Considering the four elements of fraud. *The CPA Journal, December*, 38-42.
65. Young, G. R. (2008). Forensic Accounting and FAU: An Executive Graduate Program. *Issues in Accounting Education*, 23(4), 593.
66. Zakon o dopolnitvah Zakona o policiji. *Uradni list RS* št. 22/2010.
67. Zakon o dopolnitvah Zakona o preprečevanju pranja denarja in financiranju terorizma. *Uradni list RS* št. 77/2011.
68. Zakon o državnem tožilstvu . *Uradni list RS* št. 58/2011.
69. Zakon o integriteti in preprečevanju korupcije. *Uradni list RS* št. 69/2011.
70. Zakon o policiji. *Uradni list RS* št. 66/2009.
71. Zakon o preprečevanju pranja denarja in financiranja terorizma. *Uradni list RS* št. 60/2007.
72. Zakon o sodiščih. *Uradni list RS* št. 49/2007.
73. Zakon spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika. *Uradni list* št. 91/2011.
74. Zaman Groff, M. (2010). Študijsko gradivo pri predmetu Revizija.

PRILOGE

Priloga 1: Komentar Sekcije forenzičnih računovodij

Pozdravljeni,

Sem Urša Žnidarčič, študentka Ekonomske fakultete UL. Pripravljam magistrsko nalogo z naslovom Analiza preprečevanja prevar v Sloveniji in možnosti za uveljavljanje preiskovalnega računovodstva. V nalogi kot pomemben mejnik na tem področju opisujem tudi ustanovitev Sekcije forenzičnih računovodij pri ZRFRS. Kot dogovorjeno v telefonskem pogovoru dne 12.2.2014 bi vas lepo prosila za odgovore na par vprašanj povezanih s prvim izobraževalnim programom v okviru Sekcije.

Najlepša hvala za vaš čas in odgovor!

Lep dan še naprej,

Urša Žnidarčič

1. Koliko kandidatov je bilo vpisanih v prvi izobraževalni program? Kakšna je struktura vpisanih kandidatov (so to večinoma osebe z dolgoletnimi izkušnjami, ipd.)?
2. Glede na to, da izobraževanje 1. generacije še ni zaključeno, koliko kandidatov ocenjujete, da bo uspešno zaključilo izobraževanje in s tem pridobilo naziv preizkušeni forenzični računovodja?
3. Ali so kandidati v okviru študija pridobili kakšne praktične izkušnje?
4. Ali ste mogoče pridobili kakšno informacijo oz. mnenja splošne ali strokovne javnosti o ustanovitvi Sekcije?
5. Ali ste mogoče pridobili kakšno informacijo oz. mnenja o zadovoljstvu kandidatov v programu?

ODGOVOR:

Spoštovani,

Upam, da boste prejete informacije uporabili v dobro in napredek Sekcije forenzičnih računovodij, ki se trudim da bi preiskovanje gospodarskih kaznivih dejanj, ki imajo dokaze v računovodski dejavnosti zasedlo ustrezno mesto v Sloveniji.

Oznake odgovorov so povzete po vaših vprašanjih:

1. Prvo generacijo predstavlja 14 vpisanih; struktura je zelo pisana, med kandidati so tako kriminalisti, tožilci, revizorji kot računovodje, vsi z večletnimi izkušnjami, kar je tudi pogoj za vpis v program.
2. Na sekciji pričakujemo, da bodo izobraževanje zaključili vsi vpisani in tako pridobili naziv preizkušeni forenzični računovodja.

3. Izobraževanje je strogo usmerjeno v prakso, ki temelji na praktičnih izkušnjah. Gre namreč za specialistično izobraževanje strokovnjakov za strokovnjake.
4. Mnenje strokovne javnosti, ki ima dovolj znanja, intelekta in interesa, da razume to cilje in način delovanja dejavnosti forenzičnega računovodstva so zelo pozitivna in podpirajoča, enako velja za uporabnike storitev, ostala javnost, ki nima interesa, da bi to dejavnost spoznala, pa ima indiferenten oz. povsialno negativen odnos (v smislu, tega ne potrebujemo).
5. Zadovoljstvo s posameznimi študijskimi vsebinami merimo ločeno za vsak predmet kot tudi za celotno izobraževanje. Rezultati kažejo, da so kandidati zelo zadovoljni in hvaležni za izvedbo izobraževanja.

Z odličnimi pozdravi,
dr. Iztok Kolar, predsednik Sekcije